

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI SANATLAR GRAFİK EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

2005-2006 ÖĞRETİM YILINDA
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI OKULLARDA OKUTULAN,
İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ GRAFİK
TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
NURAFER KARS

ANKARA-2006

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
UYGULAMALI SANATLAR GRAFİK EĞİTİMİ
ANABİLİM DALI

2005-2006 ÖĞRETİM YILINDA
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI OKULLARDA OKUTULAN,
İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ GRAFİK
TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Nurafer KARS

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Güzin AYRANCIOĞLU

ANKARA-2006

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼ę¼'ne

Nurafer Kars'ın “**2005-2006 Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okullarda Okutulan, İlköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi**” başlıklı tezi 15.12.2006 tarihinde, j¼rimiz tarafından Uygulamalı Sanatlar Grafik Eğitimi Anasanat Dalında Yüksek Lisans olarak kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı):.....

.....

Üye :

.....

Üye :

.....

ÖZET

2005-2006 ÖĞRETİM YILINDA MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINA BAĞLI OKULLARDA OKUTULAN, İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ GRAFİK TASARIM AÇISINDAN İNCELENMESİ

Kars, Nurafer
Yüksek Lisans, Uygulamalı Sanatlar Grafik Eğitimi Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Güzin AYRANCIOĞLU
Aralık – 2006

Bu araştırma; 2005-2006 Öğretim yılında yayınlanmış olan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan, ilköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının grafik tasarım açısından incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. 2005-2006 Öğretim Yılı T.C. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarımına ilişkin uzman görüşleri nelerdir? Sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırmanın çalışma evrenini, 2005-2006 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında okutulmak üzere Talim Terbiye Kurulunca onaylanmış olan Türkçe (1, 2, 3. sınıf), Matematik (1, 2, 3. sınıf), Hayat Bilgisi (1, 2, 3. sınıf), Fen ve Teknoloji (4, 5. sınıf), Sosyal Bilgiler (4, 5. sınıf) olmak üzere toplam 84 ders kitabı oluşturmakta. Örneklem olarak çeşitli yayınevleri tarafından yayınlanmış olan 1, 2, 3. sınıf ilköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitapları belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak inceleme formu ve fotoğraf çekimi yöntemi kullanılmıştır. Sonuçlar istatistik tekniklerle analiz edilmiştir.

Elde edilen bulgular şöyledir:

- 1- Kitapların kapak özellikleriyle ilgili aksaklıklar gözlenmiştir.
- 2- Kitapların teknik özellikleriyle ilgili aksaklıklar gözlenmiştir.
- 3- Kitapların sayfa tasarımıyla ilgili aksaklıklar gözlenmiştir.
- 4- Kitaplarda yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili aksaklıklar gözlenmiştir.

Bu sonuçlar ışığında bir dizi öneri yapılmıştır.

ABSTRACT

ANALYSIS OF ELEMENTARY LIFE STUDIES TEXT BOOK IN TERMS OF GRAPHICAL DESIGN, THOUGHT IN THE SCHOOLS ATTACHED TO MINISTRY OF NATIONAL EDUCATION IN THE 2005-2006 ACADEMIC YEAR

Kars, Nurafer
Graduate Program, Department of Applied Arts Graphic Education
Thesis Supervisor: Assistant Professor Güzin AYRANCIOĞLU
December-2006

This research is prepared so as to analyse elementary school Life Studies textbook thought in the schools attached to Ministry of National Education in 2005-2006 academic year in terms of graphical design. The answer for “What are the expert opinions about the graphical design of Life Studies textbook for elementary schools attached to Republic of Turkey Ministry of National Education in 2005-2006 academic year?” has been sought.

The total field of study under survey consists of 84 textbooks in total, which have been approved by Council of Educational Policy, attached to The Ministry of National Education. These textbooks include Turkish (for 1st, 2nd, 3rd classes), Mathematics (for 1st, 2nd, 3rd classes), Life Studies (for 1st, 2nd, 3rd classes), Science and Technology (for 4th, 5th classes) and Social Studies (for 4th, 5th classes). Life Studies textbooks for elementary school 1st, 2nd and 3rd classes that have been published by various publishers have been taken as sample. As the means of collecting data, survey form and taking photos have been used. The results have been analysed through statistical techniques.

The results gained are:

- 1- It has been observed that there are deficiencies about the qualifications of the cover of the books
- 2- It has been observed that there are defects related to the technical features of the books
- 3- It has been observed that there are inadequacies related to the page design of the books
- 4- It has been observed that there are some deficiencies about the illustrations included in the books

Under the illumination of these results, a set of suggestions has been made.

ÖNSÖZ

2005-2006 öğretim yılında yayınlanmış olan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda okutulan, ilköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitaplarını grafik tasarım açısından incelemeye çalıştığım bu araştırmada; ders kitaplarında yaratıcılıktan uzak kısa zaman üretilmiş nitelikli görsel unsulardan yoksun örneklerin maalesef ki fazla olduğunu gördüm. Oysa öğrenci için çok önemli bir unsur olan ders kitaplarının tasarımlarının, baskı ve kağıt kalitelerinin iyi olmasının eğitime katkısı büyük olacaktır.

Bu çalışmanın başından sonuna bana yol gösteren, öneri ve yardımlarıyla çalışmama değer veren değerli hocam ve danışmanım sayın Yrd. Doç. Dr. Güzin Ayrancıoğlun'a, fikirleriyle çalışmama katkı sağlayan hocalarım sayın Prof. Dr. Adnan Tepecik'e, sayın Prof. Dr. Hülya İz Bölükođlu'na ve sanat yönetmenim sayın Sevinç Dedekarginođlu'na, yardımlarından dolayı Mateksan Matbaaya, ve Ayşegül Kars'a, desteklerin dolaylı tüm arkadaşlarıma, hayatımdaki en değerli varlık anneme teşekkür ederim.

Nurafer Kars
Ankara, 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
TABLOLAR.....	vi
RESİMLER	vi

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
Problem Durumu	1
Araştırmanın Amacı ve Önemi	29
Problem Cümlesi	29
Alt Problemler	29
Varsayımlar	30
Tanımlar	30
Sınırlılıklar.....	31
İlgili Yayın ve Araştırmalar	32

BÖLÜM II

YÖNTEM	35
Araştırmanın Yöntemi	35
Evren	36
Örnekleme.....	36
Verilerin Toplanması	37
Veri Toplama Aracının Hazırlanması	37
Verilerin Çözümlemesi.....	38

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR.....	39
---------------------------	----

BÖLÜM IV**SONUÇ VE ÖNERİLER92****KAYNAKÇA95**

TABLOLAR

Tablo I.1: Kitap İnceleme Ölçütleri ve Puan Değerleri	25
Tablo I.2: Teknik, Tasarım ve Düzenleme Özel Değerlendirme Ölçütleri	28
Tablo I.3: Teknik, Tasarım ve Düzenleme Genel Değerlendirme Ölçütleri	28
Tablo III.1: Örnekleme İlişkin Bulgular.....	39
Tablo III.2: Kapak Özellikleriyle İlgili Bulgular	41
Tablo III.3: Teknik Özellikleriyle İlgili Bulgular	53
Tablo III.4: Sayfa Tasarımı Özellikleriyle İlgili Bulgular	55
Tablo III.5: Görsellerin Özellikleriyle İlgili Bulgular	71

RESİMLER

<i>Resim-1: H.B.1.A ön kapak</i>	43
<i>Resim-2: H.B.1.A arka kapak.....</i>	43
<i>Resim-3: H.B.1.B ön kapak</i>	45
<i>Resim-4: H.B.1.B arka kapak</i>	45
<i>Resim-5: H.B.1.C ön kapak.....</i>	46
<i>Resim-6: H.B.1.C arka kapak</i>	46
<i>Resim-7: H.B.2.A ön kapak</i>	48
<i>Resim-8: H.B.2.A arka kapak</i>	48
<i>Resim-9: H.B.2.B ön kapak</i>	49
<i>Resim-10: H.B.2.B arka kapak.....</i>	49
<i>Resim-11: H.B.3.A ön kapak.....</i>	50
<i>Resim-12: H.B.3.A arka kapak.....</i>	50
<i>Resim-13: H.B.3.B ön kapak.....</i>	51
<i>Resim-14: H.B.3.B arka kapak.....</i>	51
<i>Resim-15: H.B.3.C ön kapak.....</i>	52
<i>Resim-16: H.B.3.C arka kapak.....</i>	52
<i>Resim-17: H.B.1.A</i>	58
<i>Resim-18: H.B.1.A</i>	58

<i>Resim-19: H.B.1.A</i>	58
<i>Resim-20: H.B.1.A</i>	58
<i>Resim-21: H.B.1.A</i>	59
<i>Resim-22: H.B.1.A</i>	59
<i>Resim-23: H.B.1.B</i>	60
<i>Resim-24: H.B.1.B</i>	60
<i>Resim-25: H.B.1.B</i>	60
<i>Resim-26: H.B.1.B</i>	61
<i>Resim-27: H.B.1.B</i>	61
<i>Resim-28: H.B.1.B</i>	61
<i>Resim-29: H.B.1.B</i>	61
<i>Resim-30: H.B.1.C</i>	62
<i>Resim-31: H.B.1.C</i>	62
<i>Resim-32: H.B.1.C</i>	62
<i>Resim-33: H.B.1.C</i>	63
<i>Resim-34: H.B.1.C</i>	63
<i>Resim-35: H.B.1.C</i>	63
<i>Resim-36: H.B.1.C</i>	63
<i>Resim-37: H.B.2.A</i>	64
<i>Resim-38: H.B.2.A</i>	64
<i>Resim-39: H.B.2.A</i>	64
<i>Resim-40: H.B.2.A</i>	64
<i>Resim-41: H.B.2.A</i>	65
<i>Resim-42: H.B.2.A</i>	65
<i>Resim-43: H.B.2.A</i>	65
<i>Resim-44: H.B.2.A</i>	65
<i>Resim-45: H.B.2.B</i>	66
<i>Resim-46: H.B.2.B</i>	66
<i>Resim-47: H.B.2.B</i>	67
<i>Resim-48: H.B.3.A</i>	68
<i>Resim-49: H.B.3.A</i>	68
<i>Resim-50: H.B.3.A</i>	68

<i>Resim-51: H.B.3.A</i>	68
<i>Resim-52: H.B.3.B</i>	69
<i>Resim-53: H.B.3.B</i>	69
<i>Resim-54: H.B.3.C</i>	70
<i>Resim-55: H.B.3.C</i>	70
<i>Resim-56: H.B.3.C</i>	70
<i>Resim-57: H.B.3.C</i>	70
<i>Resim-58: H.B.1.A</i>	76
<i>Resim-59: H.B.1.A</i>	76
<i>Resim-60: H.B.1.A</i>	76
<i>Resim-61: H.B.1.A</i>	77
<i>Resim-62: H.B.1.A</i>	77
<i>Resim-63: H.B.1.A</i>	78
<i>Resim-64: H.B.1.A</i>	78
<i>Resim-65: H.B.1.A</i>	78
<i>Resim-66: H.B.1.B</i>	79
<i>Resim-67: H.B.1.B</i>	79
<i>Resim-68: H.B.1.B</i>	79
<i>Resim-69: H.B.1.B</i>	79
<i>Resim-70: H.B.1.B</i>	79
<i>Resim-71: H.B.1.B</i>	80
<i>Resim-72: H.B.1.B</i>	80
<i>Resim-73: H.B.1.B</i>	80
<i>Resim-74: H.B.1.C</i>	81
<i>Resim-75: H.B.1.C</i>	81
<i>Resim-76: H.B.1.C</i>	81
<i>Resim-77: H.B.1.C</i>	81
<i>Resim-78: H.B.1.C</i>	81
<i>Resim-79: H.B.2.A</i>	81
<i>Resim-80: H.B.2.A</i>	82
<i>Resim-81: H.B.2.A</i>	82
<i>Resim-82: H.B.2.A</i>	82

<i>Resim-83: H.B.2.A</i>	82
<i>Resim-84: H.B.2.A</i>	82
<i>Resim-85: H.B.2.A</i>	82
<i>Resim-86: H.B.2.A</i>	83
<i>Resim-87: H.B.2.A</i>	83
<i>Resim-88: H.B.2.A</i>	83
<i>Resim-89: H.B.2.A</i>	84
<i>Resim-90: H.B.2.A</i>	84
<i>Resim-91: H.B.2.A</i>	84
<i>Resim-92: H.B.2.A</i>	84
<i>Resim-93: H.B.2.A</i>	84
<i>Resim-94: H.B.2.A</i>	85
<i>Resim-95: H.B.2.A</i>	85
<i>Resim-96: H.B.2.B</i>	85
<i>Resim-97: H.B.2.B</i>	85
<i>Resim-98: H.B.2.B</i>	86
<i>Resim-99: H.B.2.B</i>	86
<i>Resim-100: H.B.2.B</i>	86
<i>Resim-101: H.B.2.B</i>	86
<i>Resim-102: H.B.3.A</i>	87
<i>Resim-103: H.B.3.A</i>	87
<i>Resim-104: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-105: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-106: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-107: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-108: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-109: H.B.3.A</i>	88
<i>Resim-110: H.B.3.B</i>	89
<i>Resim-111: H.B.3.B</i>	89
<i>Resim-112: H.B.3.B</i>	90
<i>Resim-113: H.B.3.B</i>	90
<i>Resim-114: H.B.3.C</i>	90

<i>Resim-115: H.B.3.C</i>	90
<i>Resim-116: H.B.3.C</i>	91
<i>Resim-117: H.B.3.C</i>	91
<i>Resim-118: H.B.3.C</i>	91
<i>Resim-119: H.B.3.C</i>	91

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde; problem durumu özetlenip, problem cümlesi, alt problemler, araştırmanın amacı ve önemi sunulurken, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

PROBLEM DURUMU

Eğitim birçok değişkenden etkilendiği gibi birçok değişkene etki edici niteliktedir. Latince'den gelen bu kelimenin iki kökeni vardır: Educare-beslenmek, Educario-geliştirici ortam hazırlamak, Edecere-yükseltmek, yukarı kaldırmak anlamına gelir. Tam karşılığı ise pedagojidir (Topses, 1992: 35).

Topses'e göre eğitimin farklı anlayışlara göre birçok tanımı vardır:

1. Önceden saptanmış amaçlara göre, insan davranışlarında belirli gelişmeler sağlamaya yönelik planlı etkinlikler dizgesi.
2. Belirli bir konuda, bir bilgi ya da bilim dalına yetiştirme ve geliştirmedir.
3. Eğitim, bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istedik değişim oluşma sürecidir (Topses, 1992: 35, 36).

Daha birçok tanımı olan eğitimin değişken ve gelişmelere açık olan bir bilim olduğu buradan da anlaşılmaktadır. Günümüz Türkiye toplumunda eğitimin amacı iş bulmayı kolaylaştıran bir araç gibi algılandığı gözlenmektedir.

Gökalp eğitimin amacının yarar sağlama temeline dayandırılmasına karşıdır. Ona göre eğitim yarar gütmelik, vatanseverlik, fedakârlık gibi kişilik geliştirme özelliklerine dayanmalıdır (Aktaran: Tezcan, 1992: 17). Uzun ve bilimsel bir süreç olan eğitimde, eğitim araçları içinde yer alan kitaplarında özenle hazırlanması gerekir. Özenle hazırlanmış kitabın ya da aksi şekilde hazırlanmış kitabın kişi üzerinde bırakacağı etkide göz önüne alınmalıdır. Kitabın içeriğinin önemi kadar görsel unsurlarında okuyucu düzeyine uygun ve kaliteli hazırlanması gerekir bunun grafik tasarımın alanına girdiği açıktır.

Grafik Tasarım ürünü çekici hale getirip, sunuşu etkili kılan, benzer diğer ürünler arasında öne çıkmasını sağlayan, hedefe yönelik düzenleme ile bir mesaj veren estetiksel anlatımdır. Harfleri, sözcükleri, cümleleri, fotoğrafları, illüstrasyonları, biçimleri, renkleri bir zevk ve oranla yerleştirme ve bu yerleştirmede yenilik ve çekicilik oluşturmaktır. Bir mesajın açık, ekonomik ve estetik bir yolla iletilmesi, grafik iletişimin başlıca amacı ve başarı kriteridir. Mümkün olan en az sayıda görsel imgenin, mümkün olduğunca çok bilgiyi iletmesi grafiğin ve iletişimin şartıdır (Becer, 1997: 33).

Yaşamın her döneminde büyük yeri olan kitapların tasarımında da içerik nedeniyle iyi hazırlanmış olursa olsun okuyucunun psikolojisi, zevkleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurulmadığı takdirde eğitim aracı olarak yeterli güdülemeyi sağlayamayacaktır. Bununla beraber maliyet, dayanıklılık gibi unsurlar okuyucu hedef kitlesi düşünüldüğünde büyük önem taşımaktadır. Grafik tasarımcı bütün bu unsurları kitap içerisinde toplamak, yapılandırmak ve uygulayıp kriterlerini oluşturmak zorundadır. Bir kitabın tasarlanması süreciyle ilgili alanın uzmanları, yazar, grafik tasarımcılar, yayınevi ve kitabı basacak olan matbaa katkıda bulunmalıdır.

Türkiye’de ilköğretim ders kitapları yayınevlerinin, devlet kurumlarının farklı estetik anlayışları doğrultusunda hazırlanmaktadır. Fakat hazırlanan ve Talim Terbiye Kurulu tarafından onaylanan bu kitaplar görsel açıdan ve teknik açıdan olumsuz özellikler taşımaktadırlar. Bütün bunlar göz önüne alındığında “2005-2006

Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi” ders kitaplarının tasarımında kalitenin artmasına katkı sağlayacaktır.

Tasarım ve Grafik Tasarım

Çağımızda birçok alanda karşımıza çıkan bir kavramdır tasarım. Orhan Hançerlioğlu’na göre (1993: 251); önceden algılanmış olanın yeniden üretilen imgesi... İngelem yoluyla oluşturulanı dile getirmekle algıdan ayrılır. Ayrıca geniş anlamda algısal bilinç içeriği anlamında da kullanılmaktadır... Tasarım deyimi, şimdiye ve geçmişe, olay ve anıya özgü her şeyi kapsar. İngilizlerin idea Fransızların idée dedikleri şeyi, yani bilinçli olan her kavramı dile getirir der. Tasarım kavramı için birçok tanım yapılmıştır. En yalın kısa tanımlardan birisini “Elizabeth Adams Hurwitz, kitabının başlığında yapar ve şöyle ifade eder: Tasarım: Gerekli Olanın Araştırılması” (Aktaran: Becer, 2002: 32) dır.

Tasarım sürecinin sonunda ortaya çıkan ürün en yalın ve amacına en uygun olanı olmalıdır. Her tasarım sürecinde çeşitli aşamalar sonrasında ürün elde edilir. Bu aşamaların birinin aksaklığı sonucu etkiler. Eczacıbaşı sanat ansiklopedisine göre ise tasarım; zihinde canlandırılan biçim, duyuların ya da belleğin anlığa sunduğu görüntüdür. Her hangi bir tasarım kendi içinde bir planlamaya sahip olmalıdır. Bütün sanat dallarının temelinde tasarım olgusu bulunmaktadır (Becer, 2002: 32).

Becer; uygulamalı sanat dallarını üç ana başlıkta toplar: Endüstri Tasarımı, Çevre Tasarımı, Grafik Tasarım. Afişler, kitaplar, bilgi ve uyarı işaretleri, broşürler vb. grafik tasarımın etkinlik alanı içine girer. Grafik tasarımın amacı ise gerek iletişim, gerekse estetik kaliteyi üst düzeye çıkartmaktır (Becer, 2002: 33).

Tipografi, kitap basma, resimleme süsleme ve ciltlemenin yanı sıra afiş, kutu tasarımı, ilan panosu, amblem, etiket kart ve çeşitli reklamcılık ürünleri gibi her türlü basılı malzeme tasarımı ile dokuma ve seramik gibi endüstri tasarımı ürünleri üstüne yapılan baskılar da grafik tasarım ürünlerindedir. Grafik tasarım ürünleri içinde yer alan kitabın yazının icadıyla başlayan uzun bir öyküsü olduğu söylenebilir.

Kitabın Tanımı ve Tarihi

İletişim teknolojilerinin hızla gelişti çağımızda en eski bilgi kaynaklarından olan kitaplar güçlü konumlarını korumaktadırlar. Bilginin güvenilir kaynaklarından olan kitaplar için çeşitli tanımlar getirilmiştir: Kitap bir veya birkaç konuya dair elle yazılmış veya matbaada basılmış sayfalardan oluşan yaprakların bir arada toplu olarak birleştirilmesi suretiyle meydana getirilen, okunmak için yapılan ciltli veya ciltless eser (Arseven, 1983: 1099).

Ergin ve Gözütok'a (1996: 77); göre; Yaygınlaştırma ve koruma amacı ile bir yazılı metnin taşınabilecek ve kolayca kullanılacak bir şekilde çoğaltılmış biçimidir. Basılmış yada elle yazılmış, ciltli yada ciltless, kağıt, deri yada parşömen sayfalar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre ise; Ciltli ve ciltless olarak bir araya getirilmiş, basılı veya yazılı kâğıt yaprakların bütünü olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlara benzer birçok tanımlı olan kitap bugünkü şeklini alıncaya kadar çeşitli şekiller ve aşamalar geçirmiştir. Yazının icadıyla başlayan tarih devirlerinde insanlar yazıyı levha halindeki çamur tabakaları veya balmumu sürülmüş levhalar üzerine yazar veya ucu ince demir kalemlerle tahtaya veya taş oyarlardı. Asuriler, Sümerler ve Hattiler çamur levhalar üzerine çizgi halinde yazılar yazdıkları levhaları fırında pişirerek sertleştirip saklardı bunlara tablet denir (Arseven, 1983: 1099).

Sümerlerin kil tabletleri üzerine piktografik (resim-yazı) metinler oluşturdukları, fırınlama işlemi ile dayanıklı hale getirdiklerini biliyoruz. İşaretin fonetik bir simge olarak kullanılmaya başlanılmasından daha önce ortaya çıkan bu işaretleri, bugün grafik simgesel biçimler olarak kabul etmek yanlış olmaz. Piktogramlar, zaman içerisinde gelişecek olan kitapların kaynağını oluştururlar. Mısırlılar da matematik papirüslerinde basit matematik ve geometri kurallarını gösteriyorlardı (Ekmekçiler, 2003: 20). Bunlar henüz kitap denecek şeyler değildi. Binlerce tableten oluşan kütüphaneler vardı; fakat bunlar ayrı sayfalar halinde tabletlerden ibaretti. Mısırdaki ise ilk zamanlarda papirüs denilen yapraklar üzerine yazı yazılırdı. Bu yapraklar şerit halinde kesilip ıslatılır ve nişastaya batırılıp birkaç kat olarak tokmakla düz bir yerde dövülmek suretiyle kağıt gibi sayfalar elde edilirdi. Papirüs yapraklarının bir kenarına bir tahta çubuk geçirilir ve bu çubuk sağ el ile tutulup çevrilmek suretiyle yaprak açılarak üzerindeki yazı okundukça sol el ile diğer ucu kıvrılmak suretiyle toplanırdı (Arseven, 1983: 1099). İ.S. 3. ve 4. y.y. dan sonra "codex" diye adlandırılan dörde katlanmış bir sayfadan oluşan ve çağdaş kitapları anımsatan bir biçime yöneliş vardır (Ekmekçiler, 2003: 20-21).

Bergama'da da deri üstüne yazı yazılır ve bu deriler yan yana konarak kenarlarından bağlanırdı. İmparator August zamanından buyana deri yapraklı kitaplar bugünkü kitap şeklini aldı. Böylece iki tür kitap oluştu biri tomar şeklinde, diğeri katlama yapraklıydı (Arseven, 1983: 1099). Arseven'e göre bugünkü kitap şekli bu son katlamalı derilerden doğmuştur.

Orta Asya'da ve Çin'de de deri üstüne yazılmış kitaplar yapılıyordu. Çin'de paçavradan kağıt yapılıncı papirüs ve deri yerine bu kağıtlar kullanılmaya başladı. El yazması olan kitaplara tahta levhalar üzerine ters kabartma olarak kazılan yazılarla baskı tekniği uygulanmasıyla kitaplar daha ucuza mal olduğu gibi aslına da daha sadık kalınarak basılmaya başladı. Önceleri bu kitaplar minyatürler ve çizgi ile yapılıyordu. Fakat 1461'den itibaren Bamberg'de Pfister tarafından tahta üzerine kazılan resimlerle basılmaya başladı (Arseven, 1983: 1100).

1440 tarihinde ayrı ayrı harfleri yan yana getirerek sayfa düzeni oluşturan Johann Gutenberg kitap basma sanatına yeni bir ufuk açmıştır. Dürer gibi ünlü sanatçıların kazıdıkları klişelerle resimler basılıyordu. XV. yüzyıldan itibaren kitaplarda kazma resim (hak) harita, tıp gibi bilgilendirici amaçlarla kullanılıyordu. Kitaplarda renkli resimler XVIII. yüzyıl sonlarında kullanılmaya başladı. İngiltere’de kesme kalıpların üzerine sürülen ucuz boylarla resimler basıldı. 1796’da taş üstüne mürekkeple yazı yazılarak baskılar yapıldı yani litografya tekniği bulunmuştur. Bu teknikle kitaplar basılıyor ve resimler yapılıyor. Fotoğrafla yapılan klişelerde kitapları çok zenginleştirmiştir. XIX. yüzyıl sonlarında stereotipinin uygulanışı ve makinelerin icadıyla kitap ucuzladığı gibi güzellik ve baskı açısından büyük gelişmeler göstermiştir (Arseven, 1983: 1099).

Türklerin İstanbul’u fethettikleri zaman Avrupa’da ayrı ayrı hurufatı yan yana getirerek kitaplar basılıyordu. Her tarafta yapılan ve ucuz olan bu kitaplar sayesinde Avrupa halkı aydınlanırken Türkiye’de bazı tutucular Kur’an-ı Kerim ve din kitaplarının bu şekilde basılarak çoğaltılmasını günah sayıyordu. Bu nedenle Türkiye’de 1729 yılına kadar yani matbaanın kullanılmaya başlanmasına kadar kitaplar elle yazıldı. O dönemde Paris’te elçi olan Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin Avrupa’da ki fikir ilerlemesinin başlıca sebeplerinden birinin halkın her türlü ilim ve fen kitaplarından faydalanması olduğunu söylemesi Nevşehirli İbrahim Paşayı çok ilgilendirmiştir. Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi’nin oğlu Said Mehmet Efendi Paris’te babasıyla beraber bulunduğu sırada matbaalar hakkında bir fikir edinmiştir (Arseven, 1983: 1099).

Matbaanın pozitif yönleri konusunda bilgi veren bu risaleye Arseven’e göre Vesiletü’tıbbâ’a denilmektedir. Risalenin içeriği şöyledir:

“1. Bir çok mühim kitapların teksiri avam ve havas için faidelidir.

2. Müelliflerin eserlerinin tab'ı bu eserlerin ihyasına ve İslâmlar arasında intişarına sebep olur.

3. Kitapların yazıları okunaklı, güzel ve doğru olacağı için muallim ve müteallimlere kolaylığı mucip olur. Basılan eserlerin mürekkebi sabittir. Yazma eserler gibi sudan müteessir olmaz.

4. Basma kârlı bir san'attir. Bir cilt kitap yazmak zahmeti ile binlerce kitap elde edilebilir. Bu suretle kitaplar ucuzlar, herkes istifade eder.

5. Kitapların başına mücmel ve sonlarına mufassal fihristler konularak aranılan şeyin kolayca bulunması imkân olur.

6. Kitapların ucuzluğu taşradaki şehirlerle kasabalar halkının da kitaptan istifade etmelerine sebep olur.

7. Şehirlerde büyük kütüphaneler tesisine imkân bulunur; ilim tahsil edenler çoğalır.

8. Osmanlı Devleti cihat ile bütün İslâmlara hizmet etmesi münasip olur.

9. Avrupalılar, Arabî, Farisî ve Türkçe kitapların kıymetini bilip bastırıyorlar. Yalnız bastıkları kitaplar hem yanlışlarla doludur; hem de yazıları "Maribî hattı ve taklitleri de ona müşâbih olmakla hüsnü zinedden âri ve galat ve hata üzere cari"dir. Şu kadar ki yarın bir ehlini bulup şark eserlerin doğru ve güzel bir surette bastırarak İslâm memleketlerine göndermeleri ve bu vesile ile İslâmlardan para çekmeleri muhtemeldir her hususta İslâmlar kâfirleri geçtiği gibi bu hususta da onlara takaddüm etmek lâzımdır.

10. Evvelce bu san'atin memleketimizde tatbiki vükelâ arasında müzakere edilmiş ise de bu iş, güç ve gaili bir şey olduğundan erbabı bulunamamıştı. Şimdi meydana gelmesine imkân bulundu. Bütün İslâm âleminin muhtaç olduğu kitapların basılması devletin şan ve şerefini artıracak diyor" (Gerçek, 1939: 50-51).

Arseven'in anlatımına göre, bu girişime karşı cahil kişilerin ayaklanmasından çekinen İbrahim Paşa o zamanın şeyhülislamından bir fetva alarak bu işi çözümler. Ancak bu fetva sözlük kitabı gibi şeylerin basılması içindir. 1729'de açılan matbaa bir süre bu şekilde çalıştı. Fakat daha sonraları tutucu kesim halkı da ayaklandırarak saraya hücum ettiler ve İbrahim Paşayı katlettiler. Matbaa kapandı. İsyan bastırılınca bir süre sonra matbaa tekrar açıldı. Matbaanın ilk bastığı kitap Vankulu adındaki sözlüktür.

Türkiye'de 1831'de Mehmet Hüsrev Paşanın himayesinde Jacques Coillol tarafından uygulanan taş baskı tekniği ile haritalar, askeri ve talim kitapları basılmıştır. Harf inkılabına kadar Türkçe kitaplar eski Türk harflerinin Latin harfleri gibi punto üzerine dökülmüş ayrı şekillerin düzenlenmesi ile basılmıştır. Latin harflerinin kabulünden sonra ise kitaplarda yazılar soldan sağa doğru yazılmış ve sayfalar numaralandırılmıştır (Arseven, 1983: 1100). Bu gelişmeler günümüzde çağdaş kitap tasarımına kadar devam etmiştir. Kitap tasarımı kitap bölümleri açısından ele alınmaktadır. Aşağıda bu konu ele alınmıştır.

Kitap Kapağının Tanımı

Kitap kapağı, kitabı koruyan bir kılıf, direncini arttıran bir nesne, kirlenmesini ve yıpranmasını önleyen bir araçtır. Bunun yanı sıra önemli bir sorumluluğu vardır. Çünkü alıcının dikkatini çeken önemli unsurlardan biridir kitap kapağı dolayısıyla kitabın içeriğiyle ilgili ilk bilgiyi verende kitabın kapağıdır. Bir kitabın ismini, yazarını, basıldığı yeri ve yılını göstermek formalarını bir arada tutmak amacıyla üzerine geçirilen kalınca kağıt veya mukavvadan kab. Ciltlenmiş kitapların kapağına cilt kapağı denir (Arseven, 1983: 1101).

Kitap üretiminin en son aşaması kitap ceketidir. Bu aşama, çok dikkat ve ustalık isteyen bir davranış gerektirir. Kitap ceketinin ilk işlevi başlı başına bir koruyucu olmasıydı fakat zamanla buna kitabın konusuyla ilgili bir başlık bilgisi,

yazar ve yayınevinin adları eklenerek güçlü bir satış gücü elde etmiştir (Simon, 1954: 89).

Bu tanımlardan yola çıkarak kitap kapağının, ilk görevi kitabın sayfalarını bir arada tutmak ve korumakken günümüzdeyse müşteriye dükkanın içerisine çeken vitrin gibidir. Alıcısını çekmeyi başaran kitap kapağı, kitabın içeriğine aykırı yada yanıltıcı olmamalı ve ilk bakışta diğerleri arasından fark edilmelidir.

İllüstrasyonun Önemi

İllüstrasyonlar kitap içinde yer alan kavramların, mesajın okuyucuya görsel imgelem yoluyla iletilmesinde katkı sağlamaktadır. İllüstrasyon sanatçısı kitaptaki metnin yönlendirmesi ve kendi hayal dünyasıyla oluşturduğu illüstrasyon sayesinde okuyucuyu bilgilendirir. İllüstrasyon bir sanat çalışması olarak nitelendirilebilir. Edebi bir problemin yanıtı, bir bilginin açıklaması veya sosyal bir yorumdur. Eski dönemlerde değeri tam olarak anlaşılmadığı için vasıfsız bir iş olarak kabul edilmekteydi. Günümüzde ise bir edebi eserle karşılaştırılacak düzeye gelmektedir (Gill, 1954: 98).

Geçmişte illüstrasyonların kitap içinde önemli rolü vardır. Çünkü henüz fotoğraf tekniğinin gelişmediği dönemlerde görsel bütün anlatımlar illüstrasyon tekniğiyle gerçekleştirilir. İllüstrasyonlar kitapların elyazması olarak üretildiği, sonraları basım tekniklerinin geliştiği ilk yıllarda önemli bir görsel malzeme kaynağıydı. Fotoğrafın bulunmasıyla birlikte gelişen basım teknikleri, imajların gerçekçi bir şekilde kağıda aktarılıp çoğaltılmasına olanak verdi. Fotoğrafların kağıt üzerine geçirilerek çoğaltılması günümüzde yüksek bir seviyeye ulaşmış olsa da, illüstrasyon değerini hiç yitirmemiştir. Günümüzde basın, yayın ve reklamcılık alanındaki sanatçılar farklı teknikleri ve stilleriyle çekici görsel imajlar yaratmaktadırlar. Ayrıca illüstrasyonlar, fotoğraf ve diagram grafikleriyle birlikte kullanılabilir. Bu düzenlemeler, sayfa üzerinde güçlü bir dinamizmi

yaratmada etkili olabilir (Uçar, 2004: 163, 164). Günümüzde birçok alanda farklı tür ve tekniklerde illüstrasyonlar uygulanmaktadır.

İllüstrasyon Türleri ve Amaçları:

Reklam illüstrasyonları:

Bir ürün yada hizmeti tanıtmak amacıyla yapılan bu tür çalışmalarda ayrıntı ön plandadır (Becer, 2002: 210).

Yayın illüstrasyonları:

Yayın illüstrasyonları; gazete dergi kitap ve ansiklopedilerdeki makale, haber, öykü, roman, şiir ve açıklamalara eşlik eder (Becer, 2002: 210).

Bilimsel ve teknik illüstrasyonlar:

Botanik, tıp, zooloji, mekanik, jeoloji gibi uzmanlık alanları için öğretici ve tanımlayıcı amaçlarla yapılan ayrıntılı illüstrasyonlar bu grupta toplanabilir (Becer, 2002: 211).

İllüstrasyon Teknikleri:

1. Kurşunkalem ve Kuruboya Teknikleri
2. Mürekkeple Çizim Teknikleri
3. Keçeli Kalem ve Marker Teknikleri
4. Suluboya ve Anilin Boya Teknikleri

5. Guaj ve Tempera Teknikleri
6. Akrilik Boya Teknikleri
7. Karışık Teknikler
8. Püskürtme Teknikleri (Becer, 2002: 211-219).

Fotoğrafın Tanımı

Doğadaki bir görüntünün kimyasal bir işlemler sonucu saptanmış yüzeye aktarılması şeklinde tanımlanabilir. Bu olay emülsiyon kaplı kartta foto transfer yöntemi ile görüntünün oluşmasıdır.

Fotoğraf laboratuvarlarında yapılan işlemler:

Film banyosu, filmin geliştirici, su ve sabitleyici ile sırasıyla belli sürelerde karanlık bir ortamda yıkanmasıdır.

Tab, film üzerinde oluşan negatif görüntünün agrandizör yardımı ile belirli sürede karta yansıtılmasıdır. Bu aşamada agrandizör dediğimiz mercek, lamba ve film sürgüsünden oluşan sistem görüntüyü emülsiyonla kaplı kart üzerine yansıtır. Kart banyosu, ışık aracılığı ile kart üzerinde oluşan kimyasal tepkilerin görünür hale gelmesi için yapılan işlemdir, film banyosunda olduğu gibi kartın geliştirici, su ve sabitleyici olarak adlandırılan emülsiyonlarla sırası ile belli sürelerde yıkanması işlemidir. Kurutma, tüm işlemleri tamamlanmış kartın belirli bir süre kalıp içinde sabit ısıda bekletilmesi ve kurutulmasıdır.

Günümüzde fotoğraf bu işlemlere gerek duyulmadan gerçekleştirilir hale gelmiştir. Gelişen teknolojiyle birlikte fotoğraf makinelerinde de büyük gelişmeler olmuştur. Artık dijital fotoğraf makineleri sayesinde yüksek kalitede ki fotoğraflara daha hızlı bir şekilde ulaşılmaktadır. Dijital fotoğraf makineleri kullanılarak elde edilen fotoğraflar doğrudan bilgisayara aktarılarak kullanılmaktadır. Bu sayede zaman ve maliyetten tasarruf sağlanmaktadır.

Kitap Tasarımının Önemi

1995’de Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Grafik Bölümü ve Ankara Alman Kültür Merkezi tarafından düzenlenen İlköğretim ders kitapları sempozyumunda;

Kitap, okuyucu için tasarlanır

Kitap, satılmak için tasarlanır

Kitap, taşımak için tasarlanır

Kitap, saklanmak için tasarlanır denilmiştir.

Değişen, gelişen dünyadan sanat ve tasarım unsurları da etkilenmektedir. Gelişen teknoloji ve insanların dönemlere göre değişen ihtiyaçları, hızlı tüketim, ürünlerin üretim şeklini ve sunumunu da değiştirmiş her ürün satın alınmak için fark edilir ve güvenilir olmak zorundadır artık. Klasik anlamda tasarlanmış bir kitap okuyucunun ilgisini çekmekten uzaktır.

Yazar, çoğunlukla kitabını başlıklar ve bölümler halinde tasarlar. Ama bir metin, en olgun halinde bile, yazarının kafasındaki mesajı okuyucuya tam anlamıyla yansıtamaz. Teknolojik, psikolojik ve ekonomik koşullar, yazarın vermek istediği mesajı olumsuz etkiler. İşte tasarımcı, bu aşamada devreye girer (Becer, 2002: 239).

Kitabı oluşturan bölümlerin ayrılma biçimi, bölüm başlıkları, kitaba nasıl girileceği, nasıl çıkılacağı, başlık sayfası, içindekiler, dizin, açıklayıcı ekler, varsa resim altı yazıları, dipnotlar, önsöz sayfaları, kitabın ambalajı sayılan ön, sırt, arka kapak tasarımları; birbirleri arasında zorunlu bağlar aranarak ve kurularak okurunun bilgi beğenisine sunulmalıdırlar.

Yeni nesillerin yetişmesinde kitabın payı inkar edilemeyecek kadar çoktur. Kitap birinci derecede eğitim aracıdır. Her insan anaokulundan başlayarak ölünceye kadar buna gereksinimi vardır. Çocuğu ele aldığımızda okumaya başlamış olsun veya olmasın kitap onun ilgisini çeker. Onun aracılığıyla birçok şeyi öğrenmeye çalışır. O halde anaokulundan başlayarak çocuğa verilecek ister masal olsun, ister şiir, ister ders kitabı olsun öğretim aracı olduğu kadar eğitim aracı olarak da düzenlenmesi gerekir (İçmeli, 1985: 66).

İçmeli iyi bir kitapta bulunması gereken özelliklerini şöyle sıralamıştır:

- “1. Çocuk kitapları ve çocuk yayımları yazar, illüstratör, grafiker, tipograf gibi uzman kişilerden oluşan bir grup tarafından hazırlanmalıdır.
2. Kitaplar muhakkak resimlenmeli ve resimler sanat değeri taşımalıdır. Resimler renkli olmalıdır. Şiir, masal, öykü kitaplarındaki resimler özgün, konuyu geliştirici ve yorumlayıcı özellikte olmalıdır. Teknik kitaplardaki resimler anlaşılabilir ve net olmalıdır.
3. Kitabın mizanpajına özen gösterilmelidir. Karşılıklı iki sayfa göz önüne alınarak düzenlenmelidir.
4. Metin yazılarının büyüklüğü çocuğun yaşına göre seçilmeli siyah renkte net olarak basılmalıdır.
5. Kitap, gramajı fazla, mat ve beyaz kağıda basılmalı boyutları büyük tutulmalıdır.
6. Kapak resimli ve renkli olmalıdır. Sağlam bir malzemeden yapılmalı, tercihen ciltli olmalıdır.
7. Sayfalar dikişle dikilmeli, en azından tel dikiş yapılmalıdır.
8. Kapak ve iç kapak düzeninde kütüphanecilik kurallarına uyulmalıdır.”

Kitap bazen salt bir sanat eseri olarak da karşımızı çıkar. Bunlar el yapımı kitaplardır. El yapımı kitaplar da tasarım zirveye çıkar.

Sanat bilim yaklaşımlarına göre bir sanat eseri;

a) Alıcısında estetik bir uyarının, yani kaygının bulunması,

b) Alıcısına bir iletide bulunma durumu, gibi iki özelliğe sahip olmalıdır.

(Ekmekçiler, 2003: 20)

Kısaca el yapı kitaplar bahsedecek olursak; Matbaanın icadından önce, Osmanlı elyazması kitaplarındaki minyatür yada tezhip gibi sanatsal öğeler, o kitaplara estetik nitelik kazandırmaktadırlar. Örneğin Matrakçı Nasuh ve Levni gibi

sanatkarların yapmış oldukları el-yapımı kitaplar, sanat değeri olan kitaplardır (Ekmekçiler, 2003: 21).

Matbaanın icadıyla birlikte çok sayıda kitap matbaada daha hızlı ve daha ucuza mâl edilir olmuştur. 19. y.y.'da sanayi devrimi ve gelişen teknoloji sanata da yansımış, sanat artık bir araç değil amaçtır. Özgün baskı tekniklerini uygulayan sanatçılar, güzel el yapımı kitaplar üretmişlerdir. Max Ernst'in kitap çalışmalarında, baskı tekniklerinden aquaforte, ac-quatinta, vernis-mou gibi asitte yedirme tekniklerini sıklıkla kullandığını biliyoruz. Yazarlarla ortak çalışmalar sonucu birçok "sanat kitap"lar üretmiştir. Kendi kitaplarını metinleri ve görsel öğeleri ile birlikte gerçekleştiren sanatçılar da vardır. Oluşturdukları kitaplarda farklı teknik varyasyonlar yada karma teknikler kullanabilmektedirler. Linolyum, ağaç baskı, gravür, serigrafi yada fotoğrafın kullanımı, bilgisayar çıktıları sanatçının amacına uygun olarak kullanılırlar (Ekmekçiler, 2003: 21-22).

Kitap Kapağı Tasarımı

Kitabın okuyucuyla ilk göz temasını sağlayacak olan kapağı ilk bakışta kitabın en can alıcı noktasıdır. Bu nedenle kitap kapağı tasarlanırken yanıltıcı olacak unsurlardan kaçınılmalıdır. Mimarlıkta nasıl her çizginin ve süsün bir işlevi varsa grafikte de her süsün ve çizimin bir işlevi bulunmaktadır. İşlevsiz çizgi ve süs kolaylıkla zevksizliğe dönüşür. Kitap bütünüyle sağlam bir yapı ve yüklendiği iletişim görevini en iyi biçimde dile getiren bir oylum olmak zorundadır. Kitabın yapısı, içerikteki espriyi, konunun anlamını, bu anlamın dinamizmini en uygun, en güzel bir görünüm içinde yansıtmalıdır (Kaynardağ, 1983: 8).

Kitap kapağı hazırlanırken “Yazar, içeriği iyi yansıtacak, abartısız, yanlış anlaşılma olasılıklarına kapalı bir düzenleme düşünür. Yayıncı, yazara ek olarak bir kitapçı vitrininde, bir sergide kolayca öne çıkabilecek, göze çarpacak bir kendine özgülük taşımasını ister” (Maden, 1984: 8). Grafik tasarımcı tüm bunlar

doğrultusunda tasarımın gerçekleştirir. Okuyucunun dikkatini çekmeyi başaran kitap kapağı ona kitapla ilgili doğru bilgilendirmeyi vermelidir. Okuyucu kitabın yazarı, ismi ve yayınevi ile ilgili ilk bilgilere kolaylıkla ulaşmalıdır. Bu anlamda tasarımcı yanılıcı işaret ve süslerden kaçınmalıdır.

Grafik tasarım alanında kitap ve kapak tasarımı bir ürünün paketlenmesi olarak algılanmakta bu nedenle kitaptan çok dışı, yani kapak tasarımı önemsenmektedir. Günümüz bilgi çağında, bilginin yoğun bir biçimde sürekli üretildiği günümüz ortamında neredeyse her şey paketlenmektedir. Çünkü ürünün sadece adı yeterli olmamakta, tanıtım için daha fazla görsel malzemeye ihtiyaç duyulmaktadır. Her geçen gün kitapçılarda onlarca yeni çıkmış kitapla karşılaşmaktayız. Eğer sadece kapaklarda kitabın adı yazsaydı bu rekabet ortamında, her şeyin görselliğe döküldüğü bu dönemde kitaplar arasındaki satış rekabeti sadece kitabın adı ile sağlanabilir, bunun sonucu da ne kadar iyi olur tartışılırdı. Çünkü aradığımız ve ilgilenebileceğimiz bilgiyi, kitabın adıyla ne kadar bulabiliriz. Bu durumda kitabın içeriğini anlayabilmek, gelişmeleri günü gününe takip etmek olası görünmemektedir (Sarıkavak, 1996: 22).

Yayınevlerinde bir meta olarak üretilecek kitabın ne kadar satacağı üzerine olan tartışmalar, diğerleriyle aynı pazardan pay almaya çalışan yayınevi için kitabın ambalajına (yani dış görünüş yada kapağına) düşen görevler çoğu zaman kitabı bir bütün olmaktan çıkarıp paketlenmiş bir tüketim nesnesinin satışını artırıcı bir anlam kazanabiliyor. Ve bu karmaşa içinde aslında bir bütün olarak kitabın kendisinden kopartılmış kapak tasarımı da tüketilmiş oluyor. (Sarıkavak, 1996: 23)

Bu olgular arasında tasarımcı nasıl bir kitap, yada kapak tasarımı olmalı diyerek kaygılanmaktadır. Tüm bu olgulara karşı ve kapağı, tipografisi, baskı kalitesi, işlev ve estetiğiyle her durumda bir grafik tasarım sorunsalıdır ve bunu sürdürmektedir. (Sarıkavak, 1996: 23)

Türkiye’de de kapak tasarımına çok önem veren yayınevleri bulunmakta ve yayınevleri adına kitaplarını tasarlayan tasarımcılar her geçen gün sayısını arttırmaktadır. Yada tasarımcılar hiçbir yere bağımlı olmaksızın serbest bir şekilde tasarımlarını yapmaktadırlar.

Ders Kitabının Tanımı

Ders kitabı öğrenci için en yakın bilgi kaynağıdır. Öğrenci için büyük önem taşıyan ders kitabı için yapılmış olan bazı tanımlar:

Ders Kitabı: Öğretimde en çok kullanılan sınıfta her öğrencide bulunan gereçtir. Ders kitabı ve içindeki resimler öğretme durumlarında en çok yararlanılan hazır araçlardır (Dursun, 2002: 9).

Kitap yazılı ve basılı gereçler grubunda yer alan ve öğrencinin öğrenme yaşantılarına kaynaklık eden çalışma gereçlerinden biridir. Kitap, eğitimsel yönden yazılı ve basılı bir öğrenme-öğretme ortamıdır (Aklan, 1979: 224-225).

Göğüş (1996: 6), ise anadili eğitimi için ders kitabını şöyle tanımlamıştır; “Ders Kitabı: Öğrenci düzeyinde yazılmış ya da toplanmış metinlerden oluşan ve programa göre anlama yeteneğini geliştirmek yanında edebiyat terimlerini, kompozisyon bilgilerini, dilbilgisi konularını tanıtan, izlenmesi zorunlu kitap.”

Nuriye ve Çetin Semerci’nin “İlköğretim (1.-5. Sınıf) Matematik Ders Kitaplarının Genel Bir Değerlendirmesi” başlıklı çalışmalarında ders kitabı; “bir eğitim-öğretim aracıdır. İyi hazırlanmış bir ders kitabı, hem öğretmenlere hem de öğrencilere büyük yarar sağlar. Ayrıca ders kitabı, eğitim ve öğrenme etkinliklerinde kılavuzluk eder” denilmiştir.

Başka bir yorum ise şöyledir; ders kitapları eğitim ve öğretimin vazgeçilmez basılı eğitim araçlarıdır. Her kademedeki öğrenciler tarafından kullanılması zorunlu olan eğitim araçlarının bir takvime bağlı olarak hazırlanıp bastırılması ve okullar öğretime başlamadan önce öğrencilere ulaştırılması şarttır. (Turgut, 1996: 126)

Geleneksel eğitim ve öğretim kurumlarında kitap bir amaçtır. Esnek programlarla çalışan çağdaş eğitim ve öğretim kurumlarında ise öğretmen ve öğrenciler sınıf içi etkinlikleri birlikte değişik kitaplardan yararlanarak tasarlar, gerçekleştirir, değerlendirir ve geliştirir. Burada asıl hedef kitapların içeriklerini bir eğitim ve öğretim döneminde işlemek değildir. Kitabı çalışmalarda araç olarak kullanmaktır. Asıl amaç öğrencinin sınıfça belirlenen konuların işlenmesi için gerekli materyali birinci kaynaktan edinmeyi öğrenmeleri ve özgün materyaller geliştirebilmeleridir. Buda ancak, günümüzde öğrencilerin çok boyutlu düşünceleri ve çağdaş eğitim teknolojilerinden yararlanmaları ile mümkündür. (Coşkun, 1996: 60)

Bu tanımlardan yola çıkarak ders kitabının eğitim öğretimde önemli bir yeri olduğunu anlamaktayız. Bu nedenle de ders kitabında yer alan her türlü bilginin yanıltıcı olmadan öğrenciye iletilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye Ders Kitabı Yayıncılığı

Türkiye’de ders kitapları Millî Eğitim Bakanlığı ve özel yayınevleri tarafından hazırlanmaktadır. “Eğitim kurumlarında okutulacak ders kitaplarının sağlanması, geliştirilmesi, yenilenmesi; kullanılma süresinin, telif haklarının ve fiyatlarının belirlenerek hizmete sunulması görevi, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 53. maddesiyle Millî Eğitim Bakanlığı’na verilmiştir. 3797 sayılı Millî Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevler Kanun’unun 8. maddesine göre de, bu görevin yerine getirilmesinde Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı yetkili kılınmıştır” (Ağdemir, 1996: 105). “Ders kitapları 1949 yılına kadar yalnızca Milli Eğitim

Bakanlığı tarafından hazırlanırken, 1949 yılında kabul edilen 5429 sayılı yasayla, özel sektör tarafından da üretilmeye başlanmıştır. Bu uygulama 1973 yılına kadar sürmüştür, 1973 yılında kabul edilen Milli Eğitim Temel Kanunu ile 5429 sayılı yasa yürürlükten kaldırılmıştır. 16 Şubat 1991 tarihli ve 20788 sayılı resmi Gazete’de yayımlanan “Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitabı Yönetmeliği” İle serbest piyasa tarafından yeniden üretilmeye başlanmıştır” (Ağdemir, 1996: 107).

“Ders kitapları;

1. Yarışma,
2. Sipariş,
3. Satın alma,
4. Yazdırma

usulleri ile Bakanlıkça,

5. Özel kesimce üretilme usulü ile de, serbest piyasa tarafından hazırlanarak hizmete sunulmaktadır” (Ağdemir, 1996: 107).

Bugün, ilköğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarının önemli bir bölümü, özel kesim tarafından üretilmiştir. Türkiye’de ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığı’nın hazırlamış olduğu kanun ve onlara bağlı müfredat programlarına göre hazırlanır. Bu müfredata göre hazırlanan kitap Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu’na sunulur ve “okullarda okutulmasına sakınca yoktur” yazısını alan kitap okullarda okutulmaya hak kazanır.

Böyle bir onayı alabilmek için de yayıncı Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu’nun Müfredat Programları çerçevesinde programlanan öğretim programlarına aynen uymak zorundadır. Bu durumda öğretim programlarındaki en detaylı ayrıntıların belirlendiği şablonu uygulamak zorundadır. Bu ise, kitapların sanki tek ve aynı yazar tarafından yazılmış izlenimini uyandırmaktadır. Bu da eğitime, öğrenciye yarar yerine zarar vermektedir. Zaten, mevcut yönetmelikler

öğretim programlarına tıpa tıp uymayı emrettiğinden, yazarın yenilik yapma veya güncelleştirme hakkı elinden alınmakta ve rekabeti öldürmektedir. Yazarlar birbirleri ile yarışacakları yerde, Milli Eğitim Bakanlığı Kitap İnceleme Komisyonları'na kendilerini beğendirmeye çalışmaktadırlar. Bu da eğitim-öğretime yarar sağlamamaktadır (Turan, 1996: 26). Ders kitapları hazırlanırken Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu'nun kitap boyutu, sayfa sayısı, kağıt cinsi gibi kurallara uyularak hazırlanır.

Ders Kitabı Tasarımı

Ders kitaplarının tasarımının dikkat ve özenle ele alınması eğitime olumlu yönde katkı sağlayacaktır. Ayrıca uygun malzeme ve teknikle hazırlanmış olan kitabın kullanışlılığı artacaktır. Gelişme evresinde olan bireylerde özgüveni ve beğeniyi geliştirmek çok önemlidir. Bir ders kitabının metinleri hazırlandıktan sonra, grafik tasarım süreci teknik bilgilere dayanan artistik bir proje ile başlar. Projeyi hazırlayan sanatçı, kitabın kapağını kağıdını, cildini, tipografi karakterini, puntosunu, satır aralarını, illüstrasyonlarını, renklerini, baskı tekniğini, kitapla ilgili her türlü detayı birlikte düşünmek ve değerlendirmek zorundadır. Bir ders kitabı bir mimari yapı gibi ele alınmalıdır ve kitabın başından sonuna kadar üniform bir tasarım anlayışı sürdürmelidir (Erkmen, 1996: 37-38).

Becer (2002: 246)'in "kitap tasarımında değerlendirme kriterleri" başlığı altında topladığı şu maddeler ders kitapları içinde geçerlidir:

Anlam Yönünden:

1. Kitapta konuya ve okuyucuya uygun bir tasarım yaklaşımı söz konusu mu?

2. Görsel unsurlar, metinde anlatılanla hiçbir yanlış anlamaya meydan vermeyecek biçimde, doğru olarak açıklanabiliyor mu? Görüntü kullanımı bilgilendirici amaçlama mı, süslemeci amaçlar mı ön plandadır?

3. Metin ve görsel unsurlar mesajın aktarılmasına katkıda bulunuyor mu? Okuyucu, metni okurken ya da fotoğraf ve illüstrasyonu izlerken anlama zorluğu çekiyor mu? Görsel unsurların üslubu, kitabın içeriğini destekliyor mu?

Tasarımın Sözdizimsel Boyutu:

1. Sayfa düzeni, yazı karakteri, satır boşluğu, marj ve görsel unsurların boyutunda belirli bir bütünlük ve görsel devamlılık söz konusu mu?

2. Kitapta kullanılan fotoğraf ve illüstrasyonlarda -benzer ya da farklı amaçlara göre birbirini tamamlayan- belirgin bir stil ve üslup anlayışı var mı?

Pragmatik Özellikler:

1. Seçilen kağıt, baskı tekniği ve ciltleme yöntemi kitabın niteliklerine uygun mu?

2. Fotoğraf ve illüstrasyonların reproduksiyon kalitesi doyurucu mu? Yazılar rahat okunabiliyor mu?

3. İllüstrasyon stili, seçilen kağıda ve baskı tekniğine uyum sağlıyor mu? Baskıdaki renk kalitesi istenilen düzeyde mi? (Becer, 2002: 246-247)

Okulla ve ders kitabıyla yeni tanışan öğrenciye yönelik hazırlanan ders kitaplarına ayrıca önem verilmelidir. İlkokula başlayan çocuk, okumayı öğrenmeye hazır demektir. İlk okuma kitabıyla çocuğa okuma alışkanlığı kazandırılır. Bunun içindir ki çocuğa verilen kitabın her yönden dikkatli hazırlanması gerekir. Bu kitaplarda tipografik yönden yazı seçimi önemlidir. Kitap basımında kullanılan serifli veya serifsiz yazılar tercih edilmelidir. Puntoları 16 puntodan küçük olmamalı, harf, kelime ve satır araları tipografik ve görsel kurallara göre ayarlanmalıdır. Yazının rahat görünüp okunması için etrafında boşluk bırakılmalı, sayfada ayarlanan özel bir yerde, kağıdın beyaz kısmında olmak kaydıyla net ve siyah renkte basılmalıdır. Metinler asla illüstrasyonların ve fotoğrafların üstüne bindirilmemelidir (İçmeli, 1996: 132-133). Bu özellikler doğrultusunda hazırlanmış olan ders kitabı sayesinde öğrencinin öğrenme sürecinde kolaylık sağlanacaktır.

Ancak ders kitabını oluşturacak sayfaları tasarlamak öğrenciyi sayfa içinde doğru zamanda doğru yöne yöneltme işi önemlidir. Aksi takdirde karmaşık bir düzenlemede ilginin dağılması ve yanlış bilgilendirme söz konusu olabilir. “İyi bir sayfa tasarımı yapabilen tasarımcıyı başarılı bir orkestra şefine benzetebiliriz. Farklı enstrümanları iyi tanır, bir uyum içinde birleştirir, öncelik sıralarını belirler ve bir düzen dahilinde sessizlik denen uzay içinde görsel sesleri var eder. Grafik tasarımcı içinde durum pek farklı değildir, değişik niteliklere sahip yazı karakterleri ve onların farklılıkları ayrı tonlarda notalar gibidir. Sessizliği yırtarcasına oluşan müzik, beyaz kağıt üzerinde varılmaya çalışan biçimlere benzetilebilir” (Uçar, 2004: 147).

Ders kitabı, bilim adamı, eğitimci, çizer, grafik tasarımcı ve yayıncıdan oluşan organize bir çalışmanın ürünüdür. Eğitimcinin ortaya koyduğu metin, tasarımcının bakış açısıyla sese dönüşen tipografik biçimler bütünüdür. Dokusuyla, ritmiyle, koyuluk açılıyla, başlığıyla, resimle girdiği görsel ilişkiyle yüzey üzerinde etki yaratır (Kaya, 1996: 152). Bu nedenle de ders kitabı tasarımı bu konuyu ciddi biçimde ele alacak tecrübeli kişilerce gerçekleştirilmelidir.

Ders Kitabında İllüstrasyon Kullanımı

Ders kitaplarında kullanılan illüstrasyonlar metin ile verilmek istenen bilgiyi destekler ve öğrenciyi bilgilendirir. Bu nedenle yanıltıcı ya da başka yorumlara neden olmayacak biçimde düzenlenmelidir. Belirli bir düşünce ya da mesajı aktarmada metne destek olsun diye tasarlanan illüstrasyonlar eğlendirici nitelikte olmakla birlikte pek çoğumuz üzerinde güçlü bir etkiye sahiptirler. Bu nedenle yazı ile birlikte illüstrasyonların kullanıldığı eğitim materyallerinin öğrenciler için hem motive edici hem de çekici olabileceğini söyleyebiliriz (İşler, 2003: 2).

Ders kitabı resimlemede de diğer çocuk kitabı resimlemelerinde olduğu gibi, resim metnin bir görsel tekrarı olmamalıdır. Çizerin metne yönelik yorumunu içermelidir. Yorumda kişisel duyarlılık vardır. Resmin özgünlüğünü sağlayan bu görsel duyarlılık, çocuğa klişenin, bilinenin dışına çıkma, kendi sesini bulma konusunda cesaret verir. Bu nedenle ders kitabı resimlerinin biçimsel dünyası, eğitim açısından metindeki öz kadar önemlidir (Kaya, 1996: 152).

Ders materyallerinde yer alan illüstrasyonlarda alışılmış görüntüler kullanılması önerilmektedir. Çünkü insanlar kendilerine bildik görünen resimleri daha iyi anlamakta ve yine bu nitelikteki resimler onlar için daha çekici olmaktadır. Ayrıca bir illüstrasyonda yer alan ifade biçimleri, olaylar, giyim şekilleri, binalar vs. hedef kitlenin kültürel koşullarını yansıtmalıdır (İşler, 2003: 4-5).

Daha çok gerçekçi illüstrasyonların kullanılmasına özen gösterilmelidir. Günlük yaşantımızda gördüğümüz gibi resmedilen insan ve objeleri tanıtmak, abartılı çizimler, şematik çizimler, gördüğümüz canlı ve cansız varlıkları hatırlatmaktan uzak çizimler ya da onların sadece bir parçasını yansıtan resimleri tanımaktan daha kolaydır. Mümkün olduğunca basit ve yalın illüstrasyonlar kullanılmalıdır. Çünkü izleyeni ana mesajdan başka bir tarafa çekecek konuya yabancı detaylardan sakınılmalıdır. Örneğin kalabalık bir şehir görüntüsünü yansıtan bir zemin üzerine

yerleştirilen bir sağlık ocağı daha az kalabalık ya da boş bir zemin üzerine yerleştirilene göre daha zor görülecektir. İllüstrasyonda yer alan figür ve objelerin oranları iyi ayarlanmalı gereksiz abartma ya da deformasyonlardan kaçınılmalıdır. Büyük resim ve yazıların görülmesi daha kolay olsa da detayların aşırı büyütülmesi bazen mesajın anlaşılmasını güçleştirebilmektedir (İşler, 2003: 5).

İlköğretim ders kitaplarında yer alan illüstrasyonlar genellikle desen hatalarıyla doludur. Bu kitaplarda figürler, kuru sevimsiz, espriden uzak çizilmişlerdir; çoğu özgün değildir. Nitekim, yabancı kitapların illüstrasyonlarından, yararlanıldığı, fotokopi yoluyla kopya edildikleri sık sık görülmektedir. İllüstrasyonlarda çok fazla renk kullanımı, renklerin yan yana getirmesindeki yanlışlıklar, siyah beyaz değerlerin hesaba katılmaması, kapladığı alanlardaki oran hataları kitapların görünümüne olumsuz yönde etki etmektedir. Kaldı ki, ders kitaplarında siyah beyaz resimler kullanılabilir; konunun açıklanması, maliyet ve görsel değerler bakımından çok daha verimli olabilir (İçmeli, 1996: 133).

Grafik Tasarım Açısından Ders Kitaplarında Standard

Ders kitaplarında boyut malzeme, imalat özellikleri yönünden birlik, beraberlik, kullanma ve kontrolde kolaylık sağlamak temel amaç olmalıdır. Bu hususa yardımcı olmak maksadıyla Türk Standartları Enstitüsü tarafından TS 10220 Ders kitapları adlı Türk Standardı hazırlanmıştır. Bu standart Milli Eğitim Bakanlığı'nca mecburi uygulamaya konulmuştur. Bu standarda göre bundan böyle ders kitapları; (Kahraman, 1996: 29)

Büyük boy (A4),

Normal boy (A5),

Orta boy (B4) olmak zorundadır.

Ders kitaplarının sayfaları düzgün olmalı, leke, delik, kir, kırışık, yırtık, buruşuk, katlanma ve görüş kusurları bulunmamalıdır baskı arka yüze geçmiş olmamalıdır. Ders kitaplarının kenarları düzgün ve çapaksız kesilmiş olmalı, dikiş ve ciltleme kusurları bulunmamalıdır. Ders kitaplarının basımında kullanılan kağıt ve karton %100 beyazlatılmış kimyevi selülozdan imal edilmiş olmalıdır. Ders kitapları I. hamur veya II. hamur 60 g/m² gramaj kağıttan basılmalı, kapağı ise 150 g/m² gramaj olmalıdır.

İlkokul birinci devre kitaplarına basılan resimler renkli olmalıdır. Diğer ders kitaplarındaki resimler renkli veya siyah beyaz olabilir. Ders kitapları formalı olarak yapılamalı ve bir formada onaltı sayfa bulunmalıdır. Formalar birbirine tel dikiş (zımba teli) veya iplik dikişle bağlanmalıdır.

Ders kitaplarının yazılarında;

6-7 yaş için 24 punto

7-8 yaş için 18 punto

8-9 yaş için 12 punto

9-11 yaş için 12 punto

12 yaştan yukarı olanlar için 10 punto büyüklüğünde harf kullanılmalıdır.
(Kahraman 1996: 29)

Kaya (1996: 157) ise bu standartlardaki koşulların iyi bir ders kitabı için yetersiz olduğu görüşündedir. Kaya'ya göre yeni standart koşulları aşağıda ki gibi olmalıdır:

1. Kitap kapağı 150 gr karton yerine, mukavva cilt olmalı,
2. 60 gr 1. hamur kağıt yerine, 90 gr 1. hamur veya kuşe kullanılmalı,
3. Tel zımba yerine, dikiş zorunluluğu getirilmelidir.

Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlanmasına İlişkin Şartname'nin Teknik, Tasarım ve Düzenleme İle İlgili Bölümleri (MEB 2006)

Puanlama

Ders kitapları ile öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının değerlendirilmesinde aşağıdaki bölümler ve bu bölümlere ayrılan puanlar esas alınır. Her bölüm kendi içinde **özel** ve **genel** olmak üzere iki kısımda değerlendirilir. Bölüm puanının **%75'i özel** , **%25'i genel** değerlendirmeye ayrılır. Puanlama ölçütleri ve puan değerleri aşağıda Tablo I.1'de sunulmuştur.

Tablo I.1: Kitap İnceleme Ölçütleri ve Puan Değerleri

Bölüm	Bölüm Puanı	Özel Değ. Puanı (Bölüm Puanı x 0,75)	Genel Değ. Puanı (Bölüm Puanı x 0,25)
İçerik	40	30	10
Dil, Anlatım ve Üslûp	20	15	5
Öğrenme, Öğretme, Ölçme ve Değerlendirme	20	15	5
Teknik, Tasarım ve Düzenleme	20	15	5
TOPLAM	100	75	25

Tablo I.1'e göre kitaplar dört başlık altında değerlendirilerek 100 üzerinden puan verilmektedir. Ders kitaplarının yarışma yoluyla hazırlanmasına ilişkin şartname'nin 2. maddesine göre; yarışma şartnamesinin konusu:

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliğinin 6. maddesinin (a) bendi hükmünce ilköğretim matematik 1, 2, 3, 4, 5; ilköğretim Türkçe 1 (Okuma Yazma Öğreniyorum), 2, 3, 4, 5; ilköğretim hayat bilgisi 1, 2, 3;

ilköğretim fen ve teknoloji 4, 5; ilköğretim sosyal bilgiler 4, 5. sınıf ders kitapları, öğretmen kılavuz kitapları ve öğrenci çalışma kitaplarının 2005-2006 Öğretim Yılından itibaren beş yıl süreyle okutulmak üzere takım hâlinde, yarışma yoluyla hazırlanmasıdır.

Ders kitaplarının yarışma yoluyla hazırlanmasına ilişkin şartname'nin 8. maddesine göre; yarışmaya katılacak eserlerin yönergede belirtilen esaslara göre hazırlanması:

Yarışmaya katılacak ders kitapları (baskıya hazır nüshalar); alan uzmanı/uzmanlarıyla birlikte editör, dil uzmanı, görsel tasarımcı, ölçme değerlendirme uzmanı, program geliştirme uzmanı, rehberlik veya gelişim uzmanlarından oluşan ekipçe;

- a) İçerik,
 - b) Dil, anlatım ve üslûp,
 - c) Öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme,
 - d) Teknik, tasarım ve düzenleme,
- yönlerinden aşağıdaki hususlara göre hazırlanır.

Ders kitaplarının yarışma yoluyla hazırlanmasına ilişkin şartname'nin 8. maddesinin 'd' bendine göre; teknik, tasarım ve düzenlemeyle ilgili özellikler şöyledir:

- 1) Sayfa tasarımlarında resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. öğeler, görsel algının seçiciliğini artıracak nitelikte düzenlenir.
- 2) Sayfa tasarımları ile görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenir.
- 3) Görsel malzeme; metni açıklamak, öğrenmeyi pekiştirmek veya yorumlamak için kullanılır.

- 4) Görsel malzemeler metinle uyum içinde olmalıdır.
- 5) Her türlü yazılı, görsel ve benzeri materyalden, telif hakları gözetilerek alıntı yapılabilir.
- 6) Konuların daha iyi öğrenilebilmesi için açıklayıcı, tamamlayıcı ve eğitici nitelikteki öğretime yardımcı harita, kroki, fotoğraf, şema, grafik, resim ve benzeri görsel malzemeye yeterince yer verilir.
- 7) Başlıklar, belirli bir sistem içinde düzenlenir ve ikonografik bir sistem oluşturulur.
- 8) Bayrağa, "Türk Bayrağı Kanunu" ve "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun olarak yer verilir.
- 9) Ön kapak, iç kapak, arka kapakta ve kitapta bulunması gereken diğer hususlar:
 Ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni, iç kapağın ön yüzünde; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yazar/yazarların adları ve soyadları, varsa akademik unvanları, yayın evinin adı ve adresi varsa amblemi, iç kapağın arka yüzünde; yazar/yazarların dışında kitabı hazırlayanların adları ve soyadları, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlar yer alır.

Metin kısımlarının başlıklar dışında kalan bölümlerinde, resim altı yazıları, dipnotlar ve benzeri metin haricinde kullanılan yazılarda; ilköğretim 1. sınıflar için 20, 2. sınıflar için 18, 3. sınıflar için 14, 4. sınıflar için 12, 5. sınıflar için 11 puntodan daha küçük harf ve rakam kullanılmaz. Metin içinde paragraf boşluğu bulunmayan 100 mm'lik kısımda, ilköğretim 1. sınıflar için 10, 2. sınıflar için 14, 3. sınıflar için 18, 4 ve 5. sınıflar için 20'den fazla satır bulunmaz. Teknik değerlendirme ölçütleri aşağıda Tablo I.2'de verilmiştir.

Tablo I.2: Teknik, Tasarım ve Düzenleme Özel Değerlendirme Ölçütleri

DERS KİTABI	1. Görsel materyalin metinlerle bütünlük oluşturacak içerikte düzenlenmesi
	2. Görsel öğelerin ait olduğu metinle ilişkili sayfalarda kullanılması
	3. Görsel materyalin yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun içerikte düzenlenmesi
	4. Görsel öğelerin paragrafı bölmeyecek şekilde yerleştirilmesi
	5. Kitap genelinde herhangi bir görsel öğenin (ünite başı tasarımı hariç) zorunlu olmadıkça bir kez kullanılması
	6. İçeriğe uygun sözlük bölümünün düzenlenmesi
	7. Kitabın yazımında yararlanılan kaynakları içeren kaynakça bölümüne kuralına uygun şekilde düzenlenmesi

Tablo I.2’de ders kitabı; teknik, tasarım ve düzenleme özel değerlendirme ölçütleri 7 madde altında toplanmıştır. Buna göre her bir tasarım ve teknik unsur özel olarak değerlendirilir. Teknik, tasarım ve düzenleme genel değerlendirme ölçütleri Tablo I.3’de verilmiştir.

Tablo I.3: Teknik, Tasarım ve Düzenleme Genel Değerlendirme Ölçütler

		PUAN									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
DERS KİTABI	1. Dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklerin kullanılması										
	2. Ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmesi										
	3. Vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekiciler (kutu içine alma, punto veya rengini değiştirme, koyu ya da italik yazma vb.) kullanılması										
	4. Sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmesi										
TOPLAM PUAN=.....											
ORTALAMA PUAN= TOPLAM PUAN÷4=.....											

Tablo I.3’de ders kitabı; teknik, tasarım ve düzenleme özel değerlendirme ölçütleri 4 madde altında toplanmıştır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

2005-2006 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda okutulmak üzere tüm dersler için toplam 84 ders kitabı yarışma yoluyla belirlenmiştir. Bu kitapların tasarımlarında, görsellerin niteliklerinde sorunlar olduğu gözlenmektedir. Nitelikli kitapların yayınlanmasının eğitime önemli katkısı olacaktır.

Bu araştırmanın amacı 2005-2006 Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesidir.

Bu araştırma “2005-2006 Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi” konusunu belirleyen ilk araştırma olması bakımından önemlidir.

PROBLEM CÜMLESİ

2005-2006 Öğretim Yılı T.C. Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarımına ilişkin uzman görüşleri nelerdir?

ALT PROBLEMLER

1- Kitapların kapak özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

2- Kitapların teknik özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

3- Kitapların sayfa tasarımıyla ilgili uzman görüşleri nelerdir?

4- Kitaplarda yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

VARSAYIMLAR

Görüşlerine başvurulmuş uzmanlar samimi olarak görüş belirtmişlerdir.

TANIMLAR

Kitap Kapağı: Ders kitabının sayfalarını bir arada tutmak için yapılan üzerinde hangi derse, hangi sınıf seviyesine ve hangi yayınevine ait olduğunu belirten, dersle ilgili görsel öğelerle oluşturulan tasarımın yer aldığı karton kılıf.

Kitabın Teknik Özellikleri: Ders kitabının kapak ve iç sayfa kağıdı, ders kitabının boyutu, sayfaların birleştirilme yöntemleriyle ilgili özellikler.

Sayfa Tasarımı: Ders kitabında kullanılan yazı ve görseller sayfada kullanımı, dersin ve öğrencinin seviyesine uygun, estetik özelliklere sahip olarak düzenlenmesi.

Görseller: Ders kitabında yer alan illüstrasyon ve fotoğraflar.

Grafik Tasarım: Görsel iletişim sanatı.

SINIRLILIKLAR

Bu araştırma 2005-2006 eğitim đretim yılda yayınlanan 8 adet Hayat Bilgisi ders kitabının grafik tasarımına ilişkin uzman görüşleriyle sınırlıdır.

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Eğitimin tüm aşamalarında vazgeçilmez bir öğedir ders kitapları. Ders kitapları Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı’na yayınlandığı gibi ayrıca özel yayınevlerinin hazırladıkları ders kitapları Talim Terbiye Kurulunca onaylandıktan sonra yayınlanmaktadır

Araştırmacının yaptığı literatür taraması sonucunda bu konuyla direkt ilgili araştırmalara rastlanmamış ancak araştırma sürecinde yardımcı olacağı düşünülen sekiz araştırma aşağıda özetlenmiştir.

“Kitap Tasarımında Tipografinin Etkinliği” adlı yüksek lisans tezinde tipografinin kitap tasarımındaki güncellik etkisi ve grafik tasarımcı ile okur arasındaki düşünce alışverişinin konumunun belirlenmesi bağlamında çözüme ulaşılmaya çalışılmıştır (Şanlıkaya, 1998).

“Cumhuriyetten Günümüze Kitap Kapağı Sorunları ve “Deneme” Türü kitaplar İçin Kitap Kapağı Tasarımları” adlı yüksek lisans tezinde ise araştırma konusu olarak “Cumhuriyet Dönemi”, tür olarak “Deneme Kitapları” , yazar olarak da “Salah Bırsel” seçilerek birbiriyle yakından ilintili olan bu üç kavram çerçevesinde çalışmalar yönlendirilmek istenmiştir (Özsezgin, 1996).

“Şiir ve Öykü Kitaplarında Kapak Tasarımlarının Göstergibilimsel Analizi ve Öneriler” adlı yüksek lisans tezinde de şiir veya öykü kitap kapaklarında kullanılan ve göstergibilimin incelediği tüm göstergelerin anlamlı birer bütün olarak içerik-biçim ilişkisini doğrulaması, aşırı tasarım elemanlarından arındırılmış yalın, özgün bir dille görsel iletişimin etkin bir biçimde gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır (Tomak, 1997).

“Şair – Yayınevi – Tasarımcı Bağlamında Bir Dizi Şiir Kitapları Tasarımı

“İçin Öneri” adlı yüksek lisans tezinde genel olarak şair- yayınevi- tasarımcı birlikteliği düşünülerek aynı zamanda bir grafik ürün olan kitabın, tasarım sorunları irdelenmiştir. İrdelenen sorunlardan elde edilen bulgulara dayanarak hazırlanan bir dizi şiir kitapları tasarımı, ele alınan soruna öneri bir çözüm olarak sunulmuştur (Kavuran, 1998).

“Kitap Tasarımında Grafikselle Öğelerin İşlevleri, Murathan Mungan’ın Kitapları İçin Tasarımlar” adlı kaynak tarama ve uygulama yönteminin kullanıldığı yüksek lisans tezinde kitap tasarımında grafikselle öğelerinin seçilişi, bir araya getirilişi ve düzenlenişiyle yeni anlamlar yaratmak hedeflenmiştir. Bu tasarımlarda yeni bir anlam, yeni algılama biçimleri önerme, tarif eden, açıklayan bir tasarım anlayışından uzak durmak ya da günün geçerli tarzlarına bağlı olmayan, bir tasarım anlayışı düşüncesi geliştirilmiştir (Türk, 1996).

“Kitap Kapağında Grafik Tasarım Öğelerine ve İlkelerine Kuramsal Bir Yaklaşım” konulu yüksek lisans tezinde. Araştırmanın amacı, kitap kapağını meydana getiren öğelerin bir tasarım içinde birbiriyle bağıntı kurmasını belirleyen, bütün görsel sanat ve tasarımlarında geçerli olan ilkelerin irdelenmesidir. Kaynak tarama yönteminin kullanıldığı araştırmanın sonucunda, kitabı dünyaya getiren yani piyasaya sunan yayınevinin gerçekten iyi bir başarı elde etmek istemesinin de ancak kendi imajını yansıtan, mesajını duyuran ve satış kaygısını taşıyan bir karakterle elde edebileceği vurgulanmıştır. Ayrıca en önemli etkenin de üretici ve tüketicinin dikkatini çekecek yolların aranması olduğu belirtilmiştir. Kapak kitabın ambalajıdır. Kitabı korur, tanıtır, taşıma kolaylığı sağlar, okuyucuya sunar. Alıcıya ürünü aldırtmaya zorlayan taşıdığı görsel güzellik kuşkusuz grafik tasarımın sağladığı, tasarım öğeleri ve ilkeleri ile kurgulanmış, ürünü çekiciliğe büründüren giysisi olmaktadır (Düz, 2001).

“Ders Kitabı Resimlerinin Analizi” adlı yüksek lisans tezinde estetik nitelikleri geri plana itilmiş bir kitap öğrencinin dikkatini toplayamayacağı veya dikkati yanlış noktalar üzerine toplayarak öğrenciyi konudan uzaklaştıracağı.

Öğrencinin konu üzerinde odaklanabilmesi için sayfa düzeninde kullanılmış olan grafik unsurların metni geri plana iterek öne çıkmaması, kitap genelinde bir tasarım birliği kurulması, metinlerin font, punto, renk açısından okuma güçlüğü yaratmaması, resimlemelerin metinleri destekler nitelikte olması zorunluluğu üzerinde durulmuş. Araştırma lise düzeyinde kullanılmakta olan üç Türkçe kitabının grafiksel niteliklerinin incelenmesi, karşılaştırılması ve örneklerden elde edilen veriler üzerinde çalışılması yolu ile tamamlanmıştır. Grafik tasarımın gerekliliği ve taşınması gereken nitelikler konusunda bir çerçeve çizmeye çalışılmıştır. Araştırma kaynak tarama ve anket yöntemiyle oluşturulmuş (Ünal, 2001).

Diğer bir araştırma ise “Ortaöğretim Kurumlarında Basılı Materyallerin (Kitapların) Biçimsel Açından Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezidir. Çalışmada ortaöğretim kurumlarında yardımcı kaynak olarak kullanılan ve araştırma sırasında okutulan ders kitaplarının biçimsel niteliklerini değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın yöntemi olarak belirlenen normlara göre bir ölçek oluşturulmuş. Bu ölçek fizik, biyoloji, coğrafya ve tarih kitaplarından oluşan toplam 33 adet kitaba ilişkin bilgiler, araştırmacı tarafından gözlenmiştir. Sonuç olarak, okutulan kitapların yeterli biçimsel niteliklere sahip olmadan öğrenciye sunulduğu belirlenmiştir (Dursun, 2002).

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde; araştırmanın yöntemi, evren ve örneklem, veri toplama aracının hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi yer almaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, 2005-2006 Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesi konusunu içermektedir. Bu nedenle uzman görüşü alınmıştır. Dolayısıyla betimsel yöntem kullanılmıştır. Bilgi formu nicel gözlem formu ise nitel açıdan analiz edilmiştir.

Veri toplama aracı olarak:

- a. Bilgi formu
- b. Gözlem formu olarak iki araç kullanılmıştır.

Bilgi formu ve gözlem formunun hazırlanmasında aşağıdaki yol izlenmiştir.

1. Grafik tasarım, kitap tasarımı, kitap kapağı, illüstrasyon, fotoğraf, Türk kitap sanatları, ders kitabının tanımı ve tasarımı, ders kitabında illüstrasyon kullanımı, ders kitaplarında standart, Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulacak Ders Kitaplarının Yarışma Yoluyla Hazırlatılmasına İlişkin Şartname'nin Teknik, Tasarım ve Düzenleme İle İlgili Bölümleri, 2005-2006 Öğretim Yılı İlköğretim Okullarında Yarışma Yoluyla Seçilip Okutulan Ders Kitapları konularında literatür taraması yapılmıştır.

2. Buna göre kriterler listesi oluşturulmuştur. 2005-2006 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitapları, belirlenen kriterler doğrultusunda, oluşturulan bilgi formu iki akademisyen ve bir özel sektörde görevli tasarım uzmanı tarafından incelenmiştir.

3. Oluşturulan taslak liste geçerlilik ve güvenilirlik açısından uzman görüşlerine sunulmuştur.

4. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

Gözlem formu ise araştırmacı tarafından kullanılmıştır.

Evren

Araştırmanın çalışma evrenini, 2005-2006 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında okutulmak üzere Talim Terbiye Kurulunca onaylanmış olan Türkçe (1, 2, 3. sınıf), Matematik (1, 2, 3. sınıf), Hayat Bilgisi (1, 2, 3. sınıf), Fen ve Teknoloji (4, 5. sınıf), Sosyal Bilgiler (4, 5. sınıf) olmak üzere toplam 84 ders kitabı oluşturmaktadır.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, çeşitli yayınevleri tarafından yayınlanmış olan 1, 2, 3. sınıf ilköğretim Hayat Bilgisi Ders Kitapları oluşturmaktadır. Sakıncalı olacağı düşünüldükçe incelenen söz konusu ders kitaplarının adı açıkça yazılmamış, adları yerine her birine kod verilmiştir.

1. Kitap_____ H.B.1.A
2. Kitap_____ H.B.1.B
3. Kitap_____ H.B.1.C
4. Kitap_____ H.B.2.A

5. Kitap_____ H.B.2.B
6. Kitap_____ H.B.3.A
7. Kitap_____ H.B.3.B
8. Kitap_____ H.B.3.C

Verilerin Toplanması

Bu araştırma için gerekli olan veriler, 2005-2006 öğretim yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitapları grafik tasarım açısından incelenmesi amacıyla literatür taraması ve araştırmacı tarafından geliştirilen gözlem formuyla elde edilen bulgular olmak üzere iki kaynaktan toplanmıştır. Birisi bilgi formu diğeri ise doğrudan gözlem (inceleme formu, fotoğraf çekimi) formuyla toplanmıştır

Veri Toplanma Aracının Hazırlanması

Araştırma verileri hazırlanırken aşağıdaki işlemler gerçekleştirilmiştir.

Bilgi Formu

Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ilköğretim okullarında okutulacak ders kitaplarının yarışma yoluyla hazırlatılmasına ilişkin şartnamenin Teknik Tasarım ve Düzenlemeyle ilgili bölümlerinden yararlanılarak anket formu için sorular hazırlanmıştır.

Fotoğraf Çekimi

Araştırmaya konu olan ders kitapları yayınevlerinin kitap satış noktalarından, dağıtım ofislerinden, yayınevinin merkez ofisinden ya da ilköğretimde okumakta olan öğrencilerden temin edilmiştir. Elde edilen kitapların her sayfasının fotoğrafı çekilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Anket formu ve fotoğraflar bir araya getirilerek uzmanlara iletilmiştir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma verilerinin analizi yapılırken nitel araştırma teknikleri ve nicel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır Bu bağlamda uzman görüşlerinin yüzde ve frekans dağılımları gözlem formunun çözümünde ise nitel çözümlere başvurulmuştur. Verilerden çıkarılan anlamlar, araştırmanın bulgular kısmında verilerek yorumlanmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM III

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde araştırmanın alt problemleri için toplanan verilerin çözümlenmesi sonucunda elde edilen bulgular, alt problemlerin sırasına uygun olarak, tablo ve açıklamalarıyla birlikte verilmiş olup bunlara dayalı yorumlar yapılmıştır.

ÖRNEKLEME İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın örnekleme ilişkin bulgular ve yorumlar aşağıda Tablo III.1’de verilmiştir.

Tablo III.1: Örnekleme İlişkin Bulgular

	H.B.1.A	H.B.1.B	H.B.1.C	H.B.2.A	H.B.2.B	H.B.3.A	H.B.3.B	H.B.3.C
Kitabın Ebadı	21x29.7 cm	18.6x28 cm	19.5x27.5 cm	19x27 cm	19x27.5 cm	19x27 cm	18.5x27 cm	19.5x27.5 cm
Kapak Kağıdı	230 g/m ² karton	280 g/m ² karton, selefona kaplama	230 g/m ² karton, selefona kaplama	230 g/m ² karton	280 g/m ² karton	230 g karton	280 g/m ² karton	220 g/m ² karton, dispersion lak kaplama
İç Sayfa Kağıdı	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²	80 g/m ²
Sayfalar ve Kapağın Birleştirmesi	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.	Tutkal Y.

Tablo III.1’e göre kitapların ebatlarının farklılıklar gösterdiği gözlenmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı ilköğretim okullarında okutulacak ders kitaplarının yarışma yoluyla hazırlanmasına ilişkin şartnamenin 22. maddesinde ders kitaplarının ebatları 19.5x27.5 (+/-0.5) cm olarak belirlenmiştir. Buna göre; H.B.1.A, H.B.1.B, H.B.3.B ders kitaplarının ebatlarının bu maddeye uymadığı görülmektedir.

Türk Standartları Enstitüsü tarafından hazırlanan TS 10220 ders kitapları standardında ders kitaplarının basımında kullanılan kağıt ve karton %100 beyazlatılmış kimyevi selülozdan imal edilmiş olmalıdır. Ders kitapları I. hamur veya II. hamur 60 g/m² gramaj kağıttan basılmalı, kapağı ise 150 g/m² gramaj olmalıdır. Tablo incelendiğinde kullanılan kapak ve sayfa kağıdının belirlenen standarttan daha fazla gramajda olduğu görülmektedir. Fakat kapağın dayanıklılığını artıracak olan selef v.b. malzeme H.B.1.A, H.B.2.A, H.B.2.B, H.B.3.A, H.B.3.B ders kitaplarının kapağında kullanılmamıştır.

TS 10220 ders kitapları standardında ders kitapları formalı olarak yapılmalı ve bir formada onaltı sayfa bulunmalıdır. Formalar birbirine tel dikiş (zımba teli) veya iplik dikişle bağlanmalıdır denilmiştir. Tabloda ders kitaplarının sayfaları birleştirilirken bu standarda uymayarak tutkal yapıştırma tekniğiyle bileştirildiği görülmektedir.

ALT PROBLEMLERE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLAR

Alt problemlerle ilgili bulgular ve yorumlar aşağıda verilmiştir.

1. Alt Problem: Kitapların kapak özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

Bu alt problemin çözümü amacıyla uzman görüşleri doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo III.2'de verilmiştir.

Tablo III.2: Kapak Özellikleri ile İlgili Bulgular

	H.B.1.A			H.B.1.B			H.B.1.C			H.B.2.A		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu?	3 100			1 33		2 67	2 67		1 33	3 100		
Arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi?	1 33		2 67	3 100			3 100			3 100		
Kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi?	1 33		2 67	1 33		2 67	1 34	1 33	1 33	1 34	1 33	1 33

Tablo III.2'nin devamı												
	H.B.2.B			H.B.3.A			H.B.3.B			H.B.3.C		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu?	3 100			3 100			3 100			2 67		1 33
Arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi?	2 67		1 33	3 100			3 100			1 33		2 67
Kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi?			3 100		1 33	2 67	1 33		2 67	2 67		1 33

H.B.1.A için; tablo III.1.2’de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %100 evet görüşü bildirilmiş. Arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen ve kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-1: H.B.1.A ön kapak

Resim-2: H.B.1.A arka kapak

Bu görüşler doğrultusunda H.B.1.A ders kitabında; ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeninin oluşturulmuştur. Fakat arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmesinde ve kapak tasarımında görsel öğelerin, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

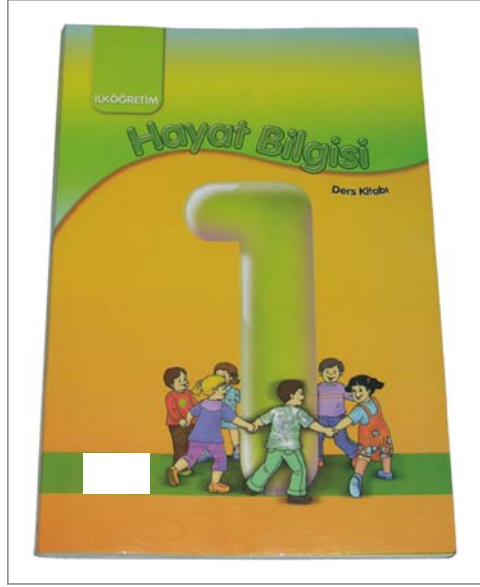
Gözlem formuyla elde edilen verilere göre H.B.1.A'nın kapağını incelediğinde zemin rengi olarak pembenin kullanılmış olduğu görülüyor. Ön kapakta 'HAYAT BİLGİSİ 1' yazısı büyük puntolarla, kırmızı renkte ve gri gölge kullanılarak belirtilmiş. 'İLKÖĞRETİM' ve 'DERS KİTABI' yazısı ise lacivert ve daha küçük punto ile kullanılmış. 'İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI 1' yazısı kapağın üst kısmında beyaz bulut görünümünde bir alan yerleştirilmiş. Ön kapağın merkezinde ise ilköğretim 1. sınıf yaş seviyesinde bir kız çocuğunun bir gününü anlatan illüstrasyonlar kabaca dekupe edilerek kullanılmış. Ön kapağın alt kısmında kapağa ortalı biçimde yayınevinin amblemi yerleştirilmiş. Arka kapağın üst sağ ve solunda eğitimle ilgili kampanyaların logolarına yer verilmiş merkezine ise aşı ile ilgili bir logo yerleştirilmiş.

Kapağın geneline bakıldığında tasarım unsurlarının bir birinden kopuk olduğu 'İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI 1' yazısında gereksiz vurgulamalar nedeniyle okunurluğunun zorlaştığı ve harf aralarının fazlasıyla dar olmasıyla özellikle 'İLKÖĞRETİM' yazısında harflerin üst üste bindiği görülmekte. Kapakta kullanılan illüstrasyonun dekupesinin özensin olması da tasarımı olumsuz etkilemekte. Kapağa bakıldığında tasarım unsurlarında önceden tasarlanarak değil de kısa zamanda üretilmiş bir çözüm etkisi hissedilmektedir.

MEB Talim Terbiye Kurulu'nca ders kitaplarının hazırlanmasında bazı standartlar belirlenmiştir. Pektaş'a göre; "bu bilgilerin önem sırası belirtilmediği, örneğin sırt yazısının yukarıdan aşağı doğru yazılması gerektiği vurgulanmadığı için çok farklılıklar gözlenmekte, genel bütünlük kaybolmaktadır. Kapakta çok çeşitli yazı karakterinin bir arada kullanılması ise ciddi bir karmaşaya neden olmaktadır" der.

Tablo III.2 incelendiğinde H.B.1.B için ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel

tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %100 evet ve kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-3: H.B.1.B ön kapak

Resim-4: H.B.1.B arka kapak

Bu değerler doğrultusunda H.B.1.B ders kitabının ön kapağında; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeninin oluşturulmasında ve kapak tasarımında görsel öğelerin, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorular olduğu anlaşılmaktadır. Arka kapakta ise sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiştir.

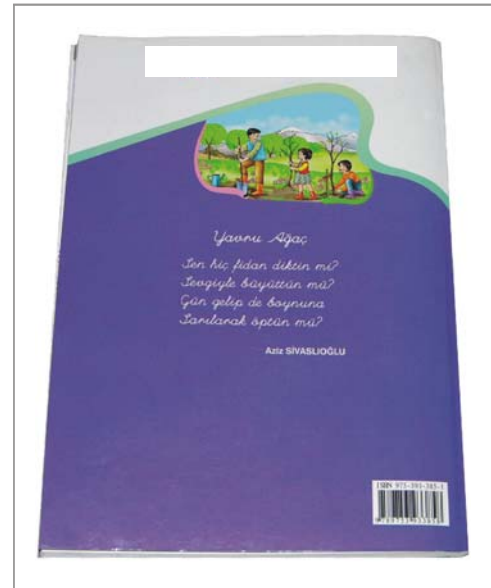
H.B.1.B kitabının kapağını incelediğinde turuncu ve yeşil renkleri ağırlıklı olarak kullanılmış olduğunu görmektedir. Ön kapakta kullanılan yazı unsurları iç sayfalardaki yazı karakteriyle aynıdır. Dersin adı olan “Hayat Bilgisi” kapağın üst kısmında hareketli biçimde düzenlenmiş kaçınıcı sınıf olduğunu gösteren “1” rakamı ise kapağın merkezinde yerleştirilerek tasarımda vurgulanmıştır. “1” rakamının

etrafında seviyeye uygun yaşlarda çocuk illüstrasyonu el ele tutuşmuş neşeyle oynar şekilde tasarlanmış. Mekan duygusunu ise alt kısımda bulunan yeşil bantla hissetmekteyiz. Yayınevinin amblemi de bu bantın içinde sol tarafa yerleştirilmiş. Arka kapakta çevreyi koruma ile sağlık konulu bir illüstrasyona, yayınevinin logosu ve iletişim adreslerine yer verilmiştir.

H.B.1.C için Tablo III.2’de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? sorusuna %67 evet, %33 kısmen, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %100 evet, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna da %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-5: H.B.1.C ön kapak

Resim-6: H.B.1.C arka kapak

Bu değerler bize H.B.1.C ders kitabının ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmasında ve kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde

sorunların olduğunu göstermektedir. Arka kapakta ise sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

H.B.1.C ders kitabının ön kapağının merkezinde sağdan soldan ve üstten boşluklar bırakılarak yerleştirilmiş doğada bulunan iki çocuğun resmedildiği bir illüstrasyon yer almakta onun hemen alt kısmında dalga görünümlü geometrik form arka kapakta da devam eder şekilde düzenlenmiş. Ön kapakta bu geometrik formun içinde çiçek illüstrasyonları yer alır. Yayınevinin logosu ve ismi kapağın alt kısmında solda geniş bir alanı kaplamaktadır. Dersin adı kapağın üst kısmında büyük punto kullanılarak düzenlenmiş. Kaçınıcı sınıfa ait ders kitabı olduğu da daire alan içine yerleştiren “1” rakamıyla belirtilmiş. Arka kapakta yayınevinin logosu kapağın üst kısmında merkezde yer almakta. Ön kapaktan, arka kapağa devam eden geometrik formun üst kısmında fidan dikme ile ilgili bir illüstrasyon vardır. Bu illüstrasyonun altında kapağa ortalanmış beyaz renk el yazısı şeklindeki yazı karakteriyle yazılmış bir şiir yer alır.

H.B.2.A için ise Tablo III.2’de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %100 evet, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %100 evet, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Bu görüşler bize H.B.2.A’nın ön kapağında kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeninin oluşturulmuş olduğunu ve arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verildiğini göstermektedir. Fakat kapak tasarımında görsel öğelerin, renk ve kompozisyon

açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

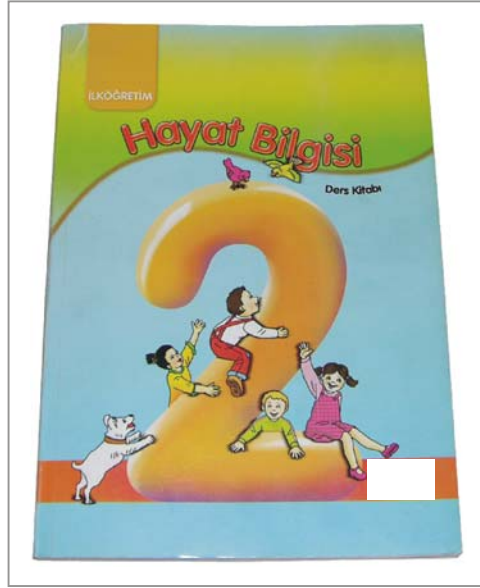
Resim-7: H.B.2.A ön kapak

Resim-8: H.B.2.A arka kapak

H.B.2.A'nın kapağında zemin rengi olarak mavi kullanılmış. Kapağın merkezinde illüstrasyon ve fotoğraftan oluşan kolaj bir görsel kullanılmış aynı görselin tamamı kitabın içinde B Temasının kapağı olarak kullanılmış. Fakat bu kolajda kullanılan görsellerin birbiriyle oldukça uyumsuz olduğu görülmektedir.

H.B.2.B ders kitabı için Tablo III.2'de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %100 evet, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %67 evet, %33 kısmen, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %100 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-9: H.B.2. B ön kapak

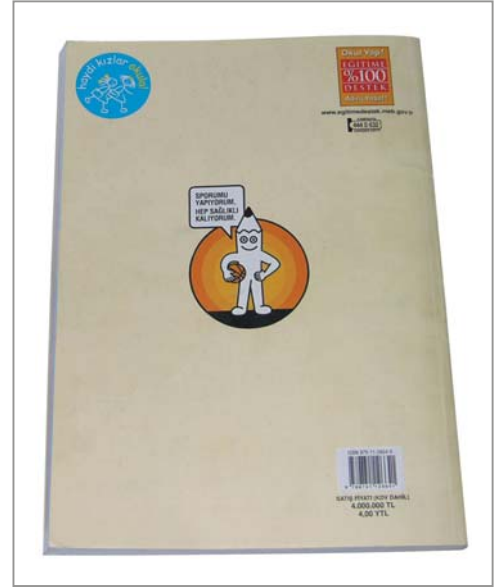
Resim-10: H.B.2. B arka kapak

Bu görüşler doğrultusunda H.B.2.B ders kitabında ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuştur. Ancak azda olsa arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmesinde, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. H.B.2.B ders kitabının ön kapağının merkezinde 2 rakamı ve neşeye oynayan çocuk ve hayvan figürleri yer almakta yayınevini logoğu alt kısımda kapağın sağına yerleştirilmiş. Arka kapakta sağlıklı ve dengeli beslenmeliyiz mesajını içeren bir illüstrasyon yer alır.

H.B.3.A ders kitabı için ise Tablo III.2'de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %100 evet, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %100 evet, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %33 hayır, %67 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-11: H.B.3.A ön kapak

Resim-12: H.B.3.A arka kapak

Bu değerler doğrultusunda H.B.3.A ders kitabının ön kapağında; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş ve arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiştir. Fakat kapak tasarımında görsel öğelerin, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar vardır.

H.B.3.B ders kitabı için Tablo III.2'de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %100 evet, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %100 evet, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Resim-13: H.B.3.B ön kapak

Resim-14: H.B.3.B arka kapak

Bu değerler bize H.B.3.B ders kitabının ön kapağında; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeninin oluşturulmuş olduğunu ve arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verildiğini göstermektedir. Fakat kapak tasarımında görsel öğelerin, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar vardır. H.B.3.B ders kitabının ön kapağının merkezinde 3 rakamı ve neşeye oynayan çocuk ve hayvan figürleri yer almakta yayınevini logosu alt kısımda kapağın soluna yerleştirilmiş. Arka kapakta çevre konulu bir illüstrasyon yer almaktadır.

H.B.3.C ders kitabı için Tablo III.2’de ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni oluşturulmuş mu? Sorusuna %67 evet, %33 kısmen, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmiş mi? Sorusuna %33 evet, %67 kısmen, kapak tasarımında görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve

dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna %67 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir.

Bu görüşler bize H.B.3.C ders kitabının ön kapağında; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeninin oluşturulmasında; arka kapakta, sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verilmesinde, görsel öğelerin, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmesinde sorunlar olduğunu göstermektedir

Resim-15: H.B.3.C ön kapak

Resim-16: H.B.3.C arka kapak

H.B.3.C ders kitabının kapağında İLKÖĞRETİM HAYAT BİLGİSİ DERS KİTABI yazısı ortalı biçimde kapağın üst kısmına yerleştirilmiş. 3 rakamı ise yine üstte büyük puntolarla kapağın sağ tarafına yerleştirilmiş. Kapağın üstünde daire içinde yer alan baykuş görseli kitabın içinde hiçbir yerde daha sonra kullanılmamış dolayısıyla neden kapakta kullanıldığı da anlaşılamamakta. Kapakta çevreyi korumayla ilgili bir illüstrasyon yer alır. Alt kısımda yer alan dünya üzerinde ki

öğrenciler çevreyle ilgili çeşitli faaliyetler yapmaktalar. Yayınevinin logosu kapağın alt kısmında kapağa ortalı olarak yerleştirilmiş. Arka kapağa da ön kapakta yer alan dünya görseli yayılmakta ve çevre kirliliği ile ilgili bir illüstrasyon bulunmaktadır.

Kitap kapağının kitabın sayfalarını bir arada tutmak ve korumak dışında önemli görevleri vardır. Erkal Yavi “Kitap kapağı, kitabın yüzüdür, çehresidir. Öyle bir çehre ki, konuşmadan kitabın kişiliğini, özünü aktarabilmelidir. Hem görsel, hem de içerik olarak kişiyi yakalayabilmelidir. Kitabı okutmalıdır... Ve belki de en önemlisi çok geniş kitlelere ulaşabildiği için, eğitmelidir de. Bu yüzden belli bir kesimle değil herkesle iletişim kurabilmelidir...” sözleriyle açıklar. Yavi'nin bu açıklaması ders kitapları içinde geçerlidir.

2. Alt Problem: Kitapların teknik özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

Ders kitaplarının teknik özellikleriyle ilgili uzmanlara ait görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo III.3’de, verilmiştir.

Tablo III.3: Teknik Özellikleriyle İlgili Bulgular

	H.B.1.A			H.B.1.B			H.B.1.C			H.B.2.A		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Kapakta selefon vb. koruyucu madde kullanılmış mı?		3 100		3 100			3 100				3 100	
Kapak ve sayfalar birleştirilirken sağlam, kullanışlı teknik uygulanmış mı?		2 67	1 33		2 67	1 33	1 34	1 33	1 33		2 67	1 33

Tablo III.3'ün devamı												
Kapakta ve iç sayfalarda kullanılan kağıdın gramajı ders kitabı için uygun mu?	2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33	
	H.B.2.B			H.B.3.A			H.B.3.B			H.B.3.C		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Kapakta selefona vb. koruyucu madde kullanılmış mı?		3 100			3 100			3 100		1 34	1 33	1 33
Kapak ve sayfalar birleştirilirken sağlam, kullanışlı teknik uygulanmış mı?		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33
Kapakta ve iç sayfalarda kullanılan kağıdın gramajı ders kitabı için uygun mu?	2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33	

Tablo III.3'de ki sayısal veriler incelendiğinde; kapakta selefona vb. koruyucu madde kullanılmış mı? Sorusuna “H.B.1.B ve H.B.1.C” kodlu ders kitapları için %100 evet görüşü bildirilmiş. “H.B.1.A, H.B.2.A, H.B.2.B, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %100 hayır, “H.B.3.C” kodlu ders kitabı için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir. Çoğunlukla selefona vb. koruyucu madde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum bize kitapların uzun süreli kullanımda kolaylıkla dış etkenler karşısında yıpranabileceğini göstermektedir.

Kapak ve sayfalar birleştirilirken sağlam, kullanışlı teknik uygulanmış mı? Sorusuna “H.B.1.A, H.B.1.B, H.B.2.A, H.B.2.B, H.B.3.A, H.B.3.B, H.B.3.C” kodlu

ders kitapları için %67 hayır, %33 kısmen görüşünü bildirirken, “H.B.1.C” kodlu ders kitabı için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşü bildirmiştir. Bu durum bize kapak ve sayfalar birleştirilirken sağlam, kullanışlı teknik uygulanmadığını göstermektedir.

Kapakta ve iç sayfalarda kullanılan kağıdın gramajı ders kitabı için uygun mu? Sorusuna tüm kitaplar için uzmanlar %67 evet, %33’ü hayır görüşünü bildirmişlerdir. Bu durum kapak ve iç sayfalarda ders kitabı için uygun gramajda kağıt kullanıldığını göstermektedir.

3. Alt Problem: Kitapların sayfa tasarımıyla ilgili uzman görüşleri nelerdir?

Ders kitaplarının sayfa tasarımıyla ilgili uzmanlara ait görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo III.4’de verilmiştir.

Tablo III.4: Sayfa Tasarımı Özellikleriyle İlgili Bulgular

	H.B.1.A			H.B.1.B			H.B.1.C			H.B.2.A		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Sayfa tasarımlarında resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. öğeler, görsel algının seçiciliğini artıracak nitelikte düzenlenmiş mi?		2 67	1 33		1 33	2 67		3 100			3 100	
Sayfa tasarımları ile görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi?	1 34	1 33	1 33	1 34	1 33	1 33		2 67	1 33		3 100	

Tablo III.4'ün devamı												
Sayfalar sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmiş mi?	H.B.2.B			H.B.3.A			H.B.3.B			H.B.3.C		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Sayfalar sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmiş mi?		1 33	2 67		1 33	2 67		3 100			3 100	
Sayfa tasarımlarında resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. öğeler, görsel algının seçiciliğini artıracak nitelikte düzenlenmiş mi?	1 33	2 67			2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33
Sayfa tasarımları ile görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi?		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33		3 100	
Sayfalar sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmiş mi?		2 67	1 33		2 67	1 33		2 67	1 33		3 100	

Sayısal değerler incelendiğinde; sayfa tasarımlarında resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. öğeler, görsel algının seçiciliğini artıracak nitelikte

düzenlenmiş mi? Sorusuna “H.B.1.A, H.B.3.A, H.B.3.B, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %67 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiş. “H.B.1.C, H.B.2.A” kodlu ders kitapları için ise %100 hayır görüşü bildirilmiş. “H.B.1.B” kodlu ders kitabı için %33 hayır, %67 kısmen ve “H.B.2.B” kodlu ders kitabı için %33 evet, %67 hayır görüşü bildirilmiş. Bu durum kitaplarda bulunan resim, fotoğraf, grafik, şema, plan, harita vb. öğelerin, görsel algının seçiciliğini artıracak nitelikte düzenlenmesinde önemli sorunlar olduğunu göstermektedir.

Tablo III.4 incelendiğinde; sayfa tasarımları ile görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuna uzmanlar “H.B.1.A, H.B.1.B” kodlu ders kitapları için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen, “H.B.1.C, H.B.2.B, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %67 hayır, %33 kısmen, “H.B.2.A, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %100 hayır görüşü bildirmişlerdir. Bu veriler doğrultusunda kitapların genelinde sayfa tasarımlarının görsel öğeler, renk ve kompozisyon açısından birbirini tamamlayacak ve dengeleyecek şekilde düzenlenmemiş olduğu anlaşılıyor. Pektaş’a göre; ders kitabında “sayfadaki metin ve resimler birbirine çok yaklaşmış, satırların ve paragrafların aralıkları çok dar bırakılmış ise algılama zorlaşır, çocukta bıkkınlık yaratır. Pek çok kitapta görülen gereksiz bant ve çerçeveler, süsleme amaçlı zeminler de dikkati dağıtan öğelerdir. Sayfa tasarımında boşlukların doldurması kaygısı yerine algılamayı kolaylaştırıcı alanların yaratılması düşünülmelidir.”

Sayfalar sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmiş mi? Sorusuyla ilgili sayısal değerler incelendiğinde “H.B.1.A, H.B.1.B” kodlu ders kitapları için %33 hayır %67 kısmen, “H.B.1.C, H.B.2.A, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %100 hayır, “H.B.2.B, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %67 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir. Bu durum bize kitaplarda sayfaların sınıf seviyesine uygun çekicilikte ve görsel algıyı kolaylaştırıcı şekilde düzenlenmediğini göstermektedir.

Resim-17: H.B.1.A

Resim-18: H.B.1.A

Resim-19: H.B.1.A

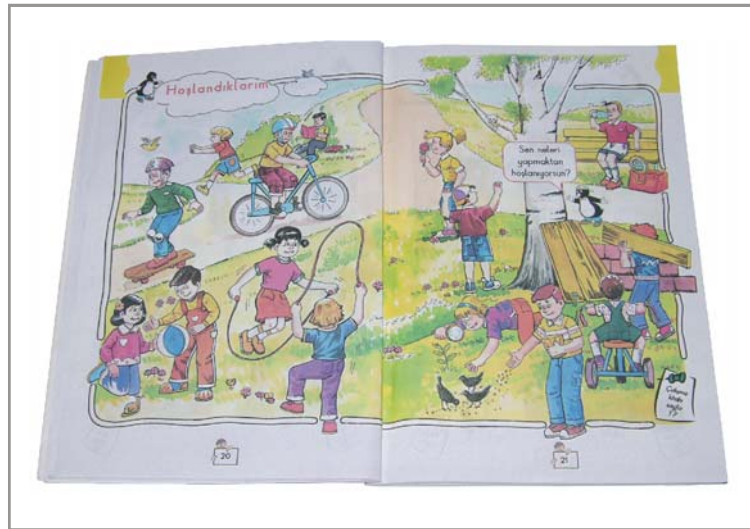

Resim-20: H.B.1.A

H.B.1.A ders kitabının sayfa tasarımı kitabın 21x21.7 olan ebadının tamamına yayılmıştır. Sol sayfalarda solda, sağ sayfalarda sağda olmak üzere sayfanın üst kısmında her temada farklı renkte 2x3.2 cm.lik bant kullanılmıştır. Konu başlığında kitabın genelinde sayfanın üst kısmında farklı renkler kullanılıyor. Her sayfada başlığın sol yanında kitabın genelinde kullanılan penguen karakteri kullanılmış. Sayfanın alt kısmında, sayfa numarasını gösteren erkek çocuk karakteri sayfaya ortalı olarak yerleştirilmiş.

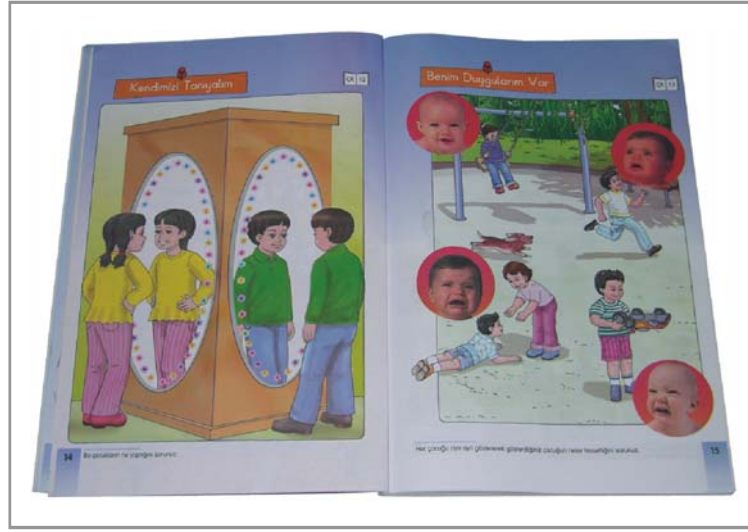

Resim-21: H.B.1.A

Resim-22: H.B.1.A

Kitabın genelinde sayfa tasarımı her konuda farklı ele alınmış bu nedenle de sayfa tasarımında birlik yakalanamamış olduğu gözlenmektedir.

Resim-23: H.B.1.B

3 temadan oluşan H.B.1.B ders kitabında ise her temaya ait renk zeminde tema bitimine kadar kullanılmış.

Resim-24: H.B.1.B

Resim-25: H.B.1.B

Sayfa numaraları sayfanın alt kısmında sağ sayfalarda sağa, soldaki sayfalarda sola gelecek biçimde yine temaya ait renkte olan bir dikdörtgen içinde kullanılmış fakat kitabın geneline bakıldığında sayfa numaralarında kaymalar olduğu görülmekte. Konu başlığı yine her temada farklı bir renkte olan bant içinde beyaz olarak sayfanın üst kısmında ve solda yer almakta. Çalışma kitabının ilgili sayfasına

yapılan yönerge ise başlıkla aynı hizada her sayfada sağda yer almakta. Ayrıca öğretmene yapılan yönergede sayfanın altında yer almakta.

Resim-26: H.B.I.B

Resim-27: H.B.I.B

Resim-28: H.B.I.B

Resim-29: H.B.I.B

Kitabın geneline bakıldığında sayfalarda her boşluğun değerlendirilmeye çalışıldığı ve boşluklara fazla yer verilmediği gözlenmiştir. Resim ve fotoğrafların sayfada kullanımında belli düzenin izlenmediği ve her sayfada farklı bir çözüme gidildiği görülmektedir. Örneğin bazı sayfalarda resim tüm alanı kaplarken bazı sayfalarda kenarlardan boşluklar bırakılarak sayfaya ortalanış ve bazı sayfalarda resimler diğerlerinden farklı olarak dağınık biçimde açılı verilerek yerleştirilmiş olduğu görülüyor.

Resim-30: H.B.1.C

H.B.1.C ders kitabında her temanın adı sayfanın üst kısmında ki bantta yer alır. Hemen altında hazırlık resmi ve onun yanında hazırlık sorusunu yönelten tema logosu vardır. Konu başlı ise bunlardan sonra sayfadaki görsellerin yerleşimine göre farklı yerde kullanılmaktadır. Sayfa numaraları tema renklerinde ki geometrik form içinde beyaz renkte sayfanın alt kısmında sağ sayfalarda sağa, sol sayfalar sola gelecek biçimde düzenlenmiş. Bazı sayfalarda öğrenci çalışma kitabının ilgili sayfalarına yönlendirme yapan ok şeklindeki form her sayfada boş olan herhangi bir yerde kullanılmış.

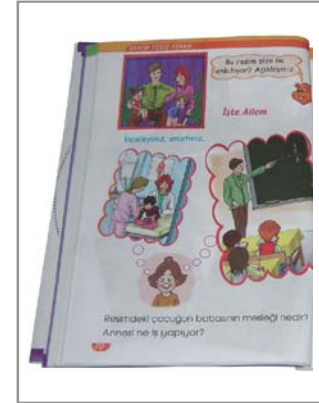
Resim-31: H.B.1.C

Resim-32: H.B.1.C

Resim-33: H.B.1.C

Resim-34: H.B.1.C

Resim-35: H.B.1.C

Resim-36: H.B.1.C

Kitabın geneline bakıldığında sayfa tasarımının tam anlamıyla oturmadığı dağınık bir görünümün hakim olduğu gözlenmektedir. Konu başlığının ve konuyla ilgili metinlerin kitabın genelindeki hareketlilikleri nedeniyle algılanmasında ve takibinde güçlük oluşmaktadır. Kullanılan görsellerin dağınık yerleşimi gözü yorarken bazı sayfalarda kitabın katlanma yerine sağlı sollu iki sayfada kullanılan görseller tasarımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Resim-37: H.B.2.A

Resim-38: H.B.2.A

A, B, C, temalarından oluşan H.B.2.A ders kitabında temalar sayfanın üst kısmında sağ sayfalarda sağda, sol sayfalarda solda olmak üzere her temada farklı renkteki dikdörtgenlerin içinde beyaz renkteki temayı sembolize eden harfle birbirinden ayrılmıştır. Fakat bazı sayfalar bu kutucuklarda kaymalar olduğu görülüyor.

Resim-39: H.B.2.A

Resim-40: H.B.2.A

Resim-39'da ve Resim-41'de yer alan tema kapakları için kitapta iki sayfa kullanılmış fakat oldukça yoğun görsel kullanıldığı sadelikten ve estetikten uzak olduğu görülmekte.

Resim-41: H.B.2.A

Resim-42: H.B.2.A

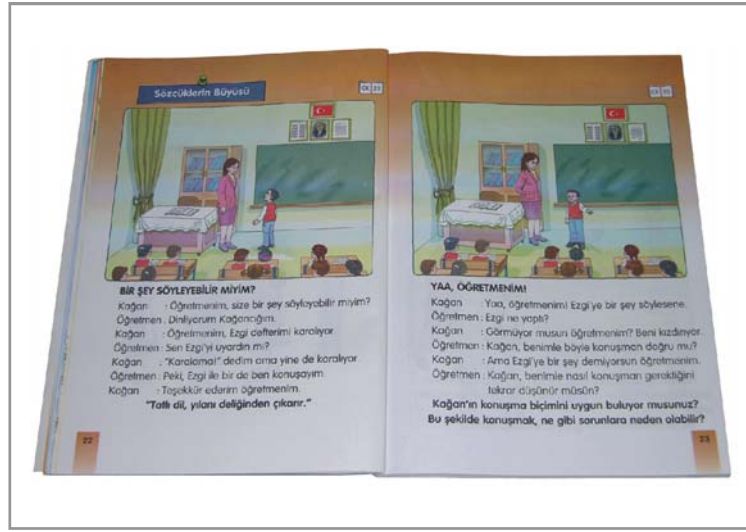
Resim-43: H.B.2.A

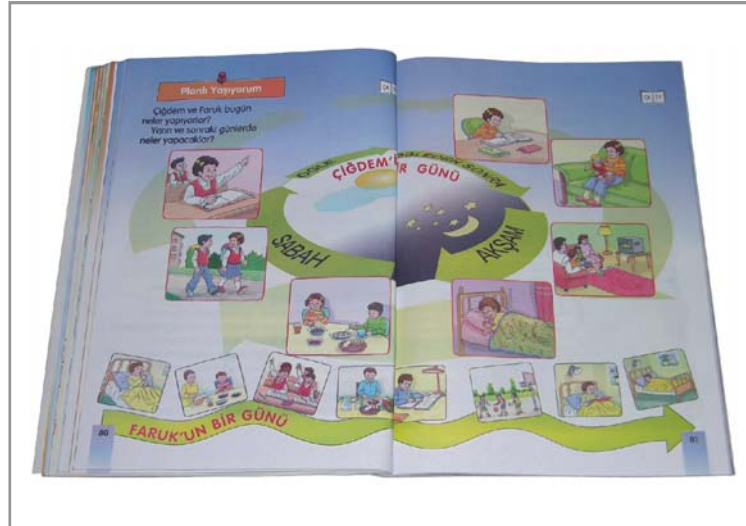
Resim-44: H.B.2.A

Sayfa numaraları sayfanın alt kısmında dikdörtgen bant içinde beyaz renkte kullanılmış. Fakat sayfa numaralarının sayfadaki yerlerinde kaymalar var. Sayfa tasarımında resim ve metnin kullanımında bir standarda gidilmemiş her konu için kullanılan tasarım elemanlarına göre farklı çözümlere gidilmiş. Bu da kitabın genelinde karmaşık bir izlenim vermektedir. Ayrıca bazı sayfalarda bir görsel sağlı sollu iki sayfada kullanılmış bu da kitabın katlanma kısmındaki görüntünün algılanmasında güçlük yaratmakta. Benzer bir sorun metin alanlarının geniş olması nedeniyle katlanma kısmına geldiği sayfalarda da yaşanmaktadır. Ayrıca sayfaların alt kısmında ki beyaz alan sayfa mizanpajının iyi yapılamadığını kayma olduğunu göstermekte. Kitabın genelinde tasarım unsurlarının birbiriyle uyumunun sağlanamadığı ve sayfaların iyi değerlendirilmediği görülüyor.

H.B.2.B'nin sayfa tasarımı ise;
resimler ve metin ayrı ayrı değerlendirilerek yalnız bir tasarımla gözü yormayan bir düzenlemeye gidilmeye çalışılmış.

Resim-45: H.B.2.B

Resim-46: H.B.2.B

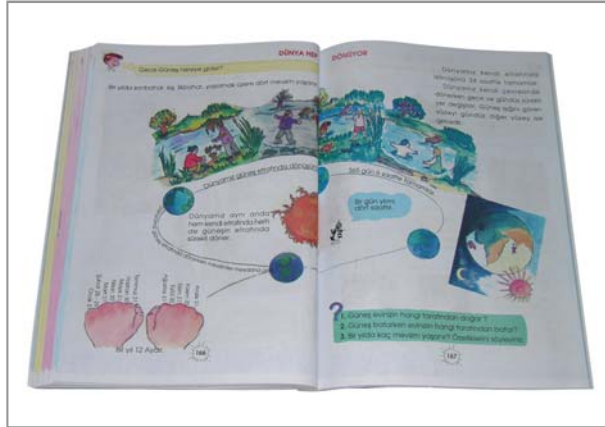
H.B.3.A kitabını incelediğimizde ise;

Resim-48: H.B.3.A

Resim-49: H.B.3.A

Resim-50: H.B.3.A

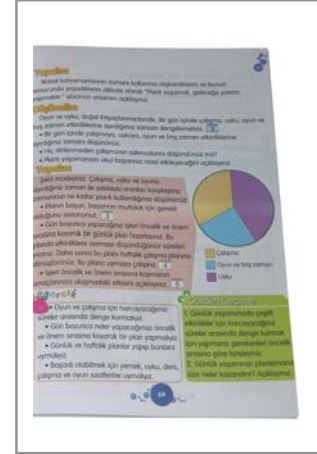
Resim-51: H.B.3.A

Sayfa tasarımında belli bir standardın olmadığı görülmekte. Her sayfada metin ve görsellerin durumuna göre sayfa tasarımı değişmekte. Ayrıca sayfa mizanpajındaki hatalar nedeniyle sayfaların alt kısmında beyaz boş bir alan yer almakta ve bazı sayfalarda görsellerin kesildiği görülmekte. Kitabın katlanma yerine yerleştiren görseller vermek istediği mesajı iletememekte. Kitabın genelinde ki karmaşa tasarım açısından olumsuz görünmesinin yanı sıra iletmek istediği mesajların algılanmasında güçlük yaşatmakta.

H.B.3.B ders kitabında;

Resim-52: H.B.3.B

Resim-53: H.B.3.B

Sayfa numaraları daire içine alınmış etrafında da küçük daireler yer almakta aynı tarz sayfanın üstünde yer alan çalışma kitabının ilgili sayfasına yönlendirmede de kullanılmış. İllüstrasyon ve fotoğraf gibi görsel elemanlar az kullanılmış. Mizanpajdan kaynaklı sorunlar görülmekte örneğin kitabın katlanma yerine yaklaşan metin ve görsellerin algılanmasında güçlük yaşanmakta ve bazı sayfalarda sayfada ki görsellerinde kesildiği görülmekte. Sayfalarda standart yakalanmaya çalışılmış. Fakat kullanılan kutucukların yerlerinin şekillerinin her sayfada değişmesi standardın yakalanmasını zorlaştırmış. Ayrıca görseller ve metinlerin kullanımı her sayfada farklı bu nedenle de karmaşık bir görünüm oluşmaktadır.

H.B.3.C ders kitabını incelediğimizde sağ ve sol sayfaya yayılan beyaz alan içinde konular ele alınmış olduğunu görmekteyiz. Üstten sağdan ve solda boşluklar bırakılmış. Sağ sayfada ve sol sayfada yer alan figür konun işlendiği alanı işaret etmektedir. Bu alanın üstünde sağında ve solunda neden kullanıldığı anlaşılamayan daireler yer almak. Sayfa numarası ise sayfaların kenarında yer alan elips alan içinde oldukça geniş bir alanı kaplamakta. Konu başlığı beyaz alanın üst kısmında ve sayfaya ortalı olarak yerleştirilmiş. Başlığın altında başlığın formuyla uyum

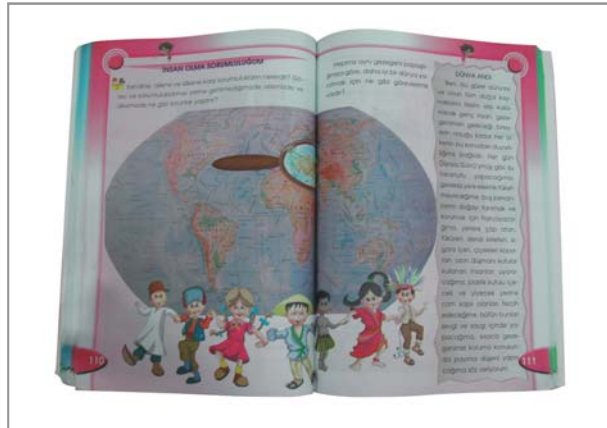
sağlayamayan vurgulama ve dikkat çekme amacıyla kullanılan üçgen form yer almakta.

Resim-54: H.B.3.C

Resim-55: H.B.3.C

Resim-56: H.B.3.C

Resim-57: H.B.3.C

Bazı sayfalarda sağ ve sol sayfaya yayılan görsellerin algılanmasında sorun yaşamakta örneğin Resim-56'da görülen 110. ve 111. sayfalarda yer alan dünya görselinde vurgulanmak istenen kısım kitabın katlanma kısmına geldiğinden mesajını tam iletememektedir.

4. Alt Problem: Kitaplarda yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili uzman görüşleri nelerdir?

Ders kitaplarının yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili uzmanlara ait görüşler doğrultusunda elde edilen bulgular Tablo III.5’de, verilmiştir.

Tablo III.5: Görsellerin Özellikleriyle İlgili Bulgular

	H.B.1.A			H.B.1.B			H.B.1.C			H.B.2.A		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Türk Bayrağı, "Türk Bayrağı Kanunu" ve "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun mudur?	2 67	1 33		3 100			3 100			3 100		
Görsel materyal yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun içerikte düzenlenmiş mi?			3 100	1 33		2 67	2 67	1 33		1 34	1 33	1 33
Görsel öğeler paragrafi bölmeyecek şekilde yerleştirilmiş mi?	1 33		2 67	1 33		2 67		1 33	2 67		1 50	1 50
Dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renkler kullanılmış mı?	1 34	1 33	1 33		1 33	2 67		1 33	2 67		1 33	2 67

Tablo III.5'in devamı												
Ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmiş mi?	1 34	1 33	1 33	2 67		1 33	1 33		2 67		1 33	2 67
Vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekiciler (kutu içine alma, punto veya rengini değiştirme, koyu ya da italik yazma vb.) kullanılmış mı?	1 33		2 67	2 67		1 33	1 34	1 33	1 33		1 33	2 67
	H.B.2.B			H.B.3.A			H.B.3.B			H.B.3.C		
	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%	E f%	H f%	K f%
Türk Bayrağı, "Türk Bayrağı Kanunu" ve "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun mudur?	3 100			3 100			3 100			3 100		
Görsel materyal yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun içerikte düzenlenmiş mi?	1 34	1 33	1 33	2 67	1 33		2 67	1 33		1 34	1 33	1 33

Tablo III.5'in devamı												
Görsel öğeler paragrafı bölmeyecek şekilde yerleştirilmiş mi?	1 33		2 67		1 33	2 67		1 33	2 67		1 33	2 67
Dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renkler kullanılmış mı?	1 34	1 33	1 33		1 33	2 67		1 33	2 67		2 67	1 33
Ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmiş mi?	3 100				1 33	2 67		1 33	2 67			3 100
Vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekiciler (kutu içine alma, punto veya rengini değiştirme, koyu ya da italik yazma vb.) kullanılmış mı?	2 67		1 33		1 33	2 67		1 33	2 67		1 33	2 67

Tablo III.5’de Türk Bayrağı, "Türk Bayrağı Kanunu" ve "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun mudur? Sorusuna “H.B.1.A” kodlu ders kitabı için %67 evet, %33 hayır yanıtı verilirken diğer kitaplar için %100 evet yanıtı verilmiştir. Bu durumda kitapların çoğunluğunda Türk Bayrağı, "Türk Bayrağı Kanunu" ve "Türk Bayrağı Tüzüğü"ne uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel materyal yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun içerikte düzenlenmiş mi? Sorusuyla ilgili sayısal değerler incelendiğinde “H.B.1.A” kodlu ders kitabı için %100 kısmen yanıtı verilmiş. “H.B.1.B” kodlu ders kitabı için %33 evet, %67 kısmen yanıtı verilmiş. “H.B.1.C, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %67 evet %33 hayır yanıtı verilmiştir. “H.B.2.A, H.B.2.B, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen yanıtı verilmiştir. Kitaplardaki görsel materyalin yaş grubunun gelişim özelliklerine uygun içerikte düzenlenmesinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

Görsel öğeler paragrafı bölmeyecek şekilde yerleştirilmiş mi? Sorusuyla ilgili veriler incelendiğinde ankete katılanlar “H.B.1.A, H.B.1.B, H.B.2.B” kodlu ders kitapları için %33 evet, %67 kısmen yanıtı verilmiştir. Bu kitaplarda görsel öğelerin paragrafı bölmeyecek şekilde düzenlenmesine dikkat edildiği fakat tam olarak başılamadığı anlaşılmaktadır. “H.B.1.C, H.B.3.A, H.B.3.B, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %33 hayır, %67 kısmen görüşü bildirilmiştir. “H.B.2.A” kodlu ders kitabı için ise %50 evet, %50 kısmen görüşü bildirilmiştir. Bu görüşler doğrultusunda görsel öğelerin paragrafı bölmeyecek şekilde yerleştirilmesinde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

Dikkat çekiciler ve hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renkler kullanılmış mı? Ankete katılanlar “H.B.1.A, H.B.2.B” kodlu ders kitapları için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşündedirler. “H.B.1.B, H.B.1.C, H.B.2.A, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %33 hayır, %67 kısmen görüşünü bildirmişler. “H.B.3.C” kodlu ders kitabı için %67 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir. Bu veriler doğrultusunda ders kitaplarında dikkat çekiciler ve

hatırlanması istenen görüntüler ile işaretlerde sıcak renklere gerektiği kadar yer verilmediği sorunlar olduğu anlaşılmaktadır.

Ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmiş mi? Sorusuyla ilgili sayısal değerler incelendiğinde “H.B.2.B” kodlu ders kitabı için %100 evet görüşü bildirilmiştir. “H.B.1.B” kodlu kitap içinde %67 evet, %33 kısmen görüşü bildirilmiştir. Bu veriler doğrultusunda bu iki kitapta ana ve alt başlıklar punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlendiği anlaşılmaktadır. “H.B.1.A” kodlu ders kitabı için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşündedirler. “H.B.1.C” kodlu ders kitabı için %33 evet, %67 kısmen görüşündedirler. “H.B.2.A, H.B.3.A, H.B.3.B” kodlu ders kitapları için %33 hayır, %67 kısmen görüşündedirler. “H.B.3.C” kodlu ders kitabı %100 kısmen görüşü bildirilmiş. Bu değerler doğrultusunda bu kitapların ana ve alt başlıkların punto, renk, yazı tipi olarak metinden ayırt edilecek şekilde ve belirli bir sistematik içinde düzenlenmediğini anlamaktayız.

Tablo III.5’de vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekiciler (kutu içine alma, punto veya rengini değiştirme, koyu ya da italik yazma vb.) kullanılmış mı? Sorusuna “H.B.1.B, H.B.2.B” kodlu ders kitapları için %67 evet, %33 kısmen görüşü bildirilmiş bu kitaplarda vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekicilere verildiği anlaşılmaktadır. “H.B.1.A” kodlu ders kitabı için %33 evet, %67 kısmen görüşü bildirilmiş. “H.B.1.C” kodlu ders kitabı için %34 evet, %33 hayır, %33 kısmen görüşü bildirilmiş. “H.B.2.A, H.B.3.A, H.B.3.B, H.B.3.C” kodlu ders kitapları için %33 hayır, %67 kısmen görüşü bildirilmiş. Bu durum bize kitapların genelinde vurgulanması gerekli farklı içerikteki anlatımların, anahtar kavramların veya ilişkilerin algılanmasını kolaylaştıran dikkat çekicilerin kullanılmasında sorunlar olduğunu göstermektedir.

Kitaplarda yer alan görselleri incelediğinde;

H.B.1.A ders kitabında kullanılan illüstrasyonlar elle çizilip suluboya tekniğiyle renklendirilmiş.

Resim-58: H.B.1.A

Resim-59: H.B.1.A

Resim-60: H.B.1.A

Resimlerde kullanılan metin, Atatürk büstü ve resmi; ayrıca sınıflardaki şeref köşesi daha sonra bilgisayarda montajlanarak oluşturulmuş. Fakat resimlere montajlanan metinlerde kaymalar ve perspektif hataları görülmekte. Kullanılan

Atatürk büstünün resim kalitesinin düşük olması nedeniyle büst netliğini kaybetmiş ve büstün kaidesinde yazılı olan “Türk; Övün, Çalış, Güven.” Yazısı net okunamamaktadır.

Resim-61: H.B.1.A

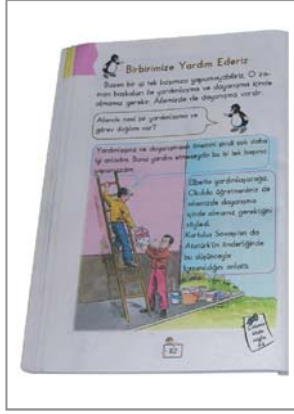
Ayrıca bazı illüstrasyonlarda ki Türk bayraklarının Türk bayrak kanununun 2. maddesine uymadığı görülüyor. Bu maddede Türk Bayrağı beyaz ay-yıldızlı albayraktır denilmiştir. Kitapta yer bazı alan illüstrasyonlarda ay-yıldızın etrafında siyah kontur bulunmakta.

Resim-62: H.B.1.A

Konu başlığı ise sayfanın üst kısmında farklı renkte, kalın ve daha büyük puntodadır. Fakat konu başlığının tasarımı sürekli farklılık göstermekte örneğin bazı

sayfalarda başlığın altına gölge atılırken bazılarında olmadığı görülüyor, yada bazı sayfalarda başlığın altına bant atılmış ve başlıkların rengi birbirinden farklıdır. Ayrıca bazı sayfalarda başlıkta ki kelime ve harf araları diğerlerinden daha geniştir.

Resim-63: H.B.1.A

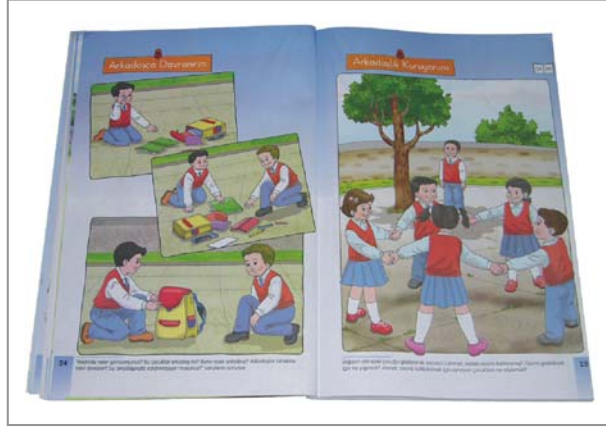
Resim-64: H.B.1.A

Resim-65: H.B.1.A

Konu içinde ki konuşma balonlarında kullanılan metinler ise bazı sayfalarda sola blokken bazı sayfalarda sağlı sollu blok kullanılmış bununda harf ve kelime aralarında bozulmalara neden olduğu görülmekte. Ayrıca metinler bazı sayfalarda resmin üzerine geldiği için okunurluğun zorlaştığı gözlenmekte. Konuşma balonlarının kullanımında da sürekli değişiklik görülüyor örneğin konuşma balonunun içinin farklı renkler kullanıldığı gibi bazı sayfalar ise beyaz bırakılmıştır. Aslında okumayı ve yazmayı yeni öğrenen çocuk için metinlerin beyaz zemin üzerine siyah renkte standartlara uygun punto ve espaslarda kullanılması gerekir.

H.B.1.B ders kitabı da kullanılan illüstrasyonlar; elle çizilip bilgisayarda renklendirilmiş. Resimlerde kullanılan metin, Atatürk resmi, büstü ve sınıflardaki şeref köşesi bilgisayarda montajlanarak oluşturulmuş. Kitabın genelinde kullanılan illüstrasyonların renklendirilmesi ve çizim tarzında uyumun yakalandığı görülmekte. Ayrıca illüstrasyonlarda canlı renkler kullanılmış.

Resim-66: H.B.1.B

Resim-67: H.B.1.B

Resim-68: H.B.1.B

Resim-69: H.B.1.B

Resim-70: H.B.1.B

İllüstrasyonlarda bazen çerçeve kullanılmış bazen kullanılmamıştır ve çerçevelerde farklılıklar olduğu görülmektedir.

Resim-71: H.B.1.B

Resim-72: H.B.1.B

Resim-73: H.B.1.B

Kitapta kullanılan fotoğrafların renk görüntü kalitelerinin iyi olmadığı gözlenmektedir. Bazı sayfalarda kullanılan obje fotoğraflarının rahat algılanabilecek ebat ve resim kalitesinde olmadığı görülüyor.

H.B.1.B ders kitabının genelinde kapakta dahil olmak üzere aynı yazı karakteri kullanılmış. İç sayfalarda ki metinlerde punto, harf ve satır arası her yerde aynıdır. Yalnızca başlığı vurgulamak için başlık bant içine beyaz renkte kullanılmış. Çoğunlukla metinler beyaz yada düz açık renk üzerinde siyah renktedir.

H.B.1.C ders kitabında da illüstrasyonlar elle çizilip bilgisayarda renklendirilmiş. Bazı sayfalarda clipart denilen resimlere de yer verilmiş. Resimlerde kullanılan metin, Atatürk resmi, büstü ve sınıflardaki şeref köşesi bilgisayarda montajlanarak oluşturulmuş.

Resim-74: H.B.1.C

Resim-75: H.B.1.C

Resim-76: H.B.1.C

Resim-77: H.B.1.C

Resim-78: H.B.1.C

Resim-79: H.B.1.C

Kitaptaki illüstrasyonlar perspektif, oran ve orantı hatalarının olduğu görülüyor. Çocuk figürlerinin başlarının fazla iri oldu ve yüz ifadelerinde ise hatalar gözleniyor. Büyük insan figürlerinin yüz ifadeleri ise oldukça sert ve hareketleri durağandır.

Resim-80: H.B.1.C

Resim-81: H.B.1.C

Kullanılan fotoğrafların amatör çekim olduğu görülüyor ve renklerinin koyu olması da tasarımı olumsuz etkilerken iletilmesi gereken mesajın algılanmasında zorluk yaşatmakta.

Resim-82: H.B.1.C

Resim-83: H.B.1.C

Resim-84: H.B.1.C

Resim-85: H.B.1.C

Kitapta; konuşma balonları, konu başlığı, konuyla ilgili metinde, tablolarda, öğrenci kitabına yapılan yönlendirmede birbirinden farklı yazı karakterleri farklı renklerde kullanılmış. Ayrıca görsel unsurlarla parçalanmış alanları karışık bir görümdedir. Bu durum metnin doğru sırayla algılanmasını zorlaştırmaktadır.

H.B.2.A ders kitabındaki görselleri incelediğinde illüstrasyonlar elle çizilip sulu boya tekniğiyle renklendirilmiş olduğu görülüyor. İllüstrasyonlarda canlı renkler tercih edilmiş. Fakat görsellerde sulu boya tekniğinin hatalı uygulandığı görülüyor. Ayrıca renklendirmede de hatalar var. Örneğin Resim-86'da ki sayfada altta bulunan görselde aynı yeşil renk perdede, masa örtüsünde, erkek figürünün pantolonunda, çocuk ve kadın figürünün saçlarında ve zeminde kullanılmış. Bunun yanı sıra illüstrasyonlarda perspektif ve oran-orantı hataları da bulunmaktadır.

Resim-86: H.B.2.A

Resim-87: H.B.2.A

Resim-88: H.B.2.A

Resim-89: H.B.2.A

Resim-90: H.B.2.A

Resim-91: H.B.2.A

Resim-89'da yer alan sayfada çocuk figürü illüstrasyon tekniğiyle yansıtılırken bu çocuğun anne ve babası fotoğraf tekniği ile yansıtılmış oysaki hepsinde aynı teknik uygulanmalıydı.

Resim-92: H.B.2.A

Resim-93: H.B.2.A

Kitap genelinde fotoğrafların renklerinin koyu oldu görülüyor. Fotoğrafların sayfada dağınık şekilde kullanılması da tasarımı olumsuz etkilemektedir.

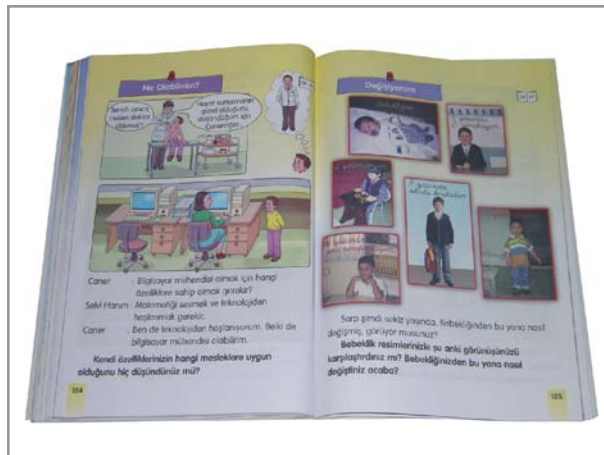
Resim-94: H.B.2.A

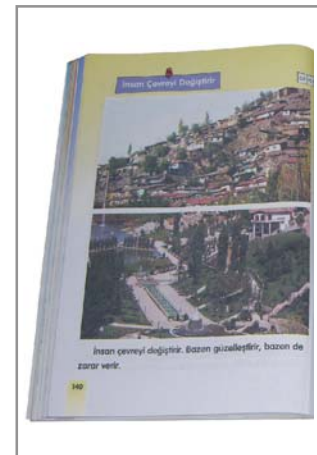
Resim-95: H.B.2.A

Kitapta; bazı yerlerde farklı yazı karakterleri kullanılsa da genelde aynı yazı karakteri tercih edilmiş. Metinler ile birlikte kullanılan görseller metinleri böldüğünden okuma ve takip zorluğu yaşanmakta, hangi metnin hangi görsele ait olduğu anlaşılammakta. Ayrıca görsellerin üzerine gelen metinler okumayı zorlaştırırken tasarımı da olumsuz etkilemektedir.

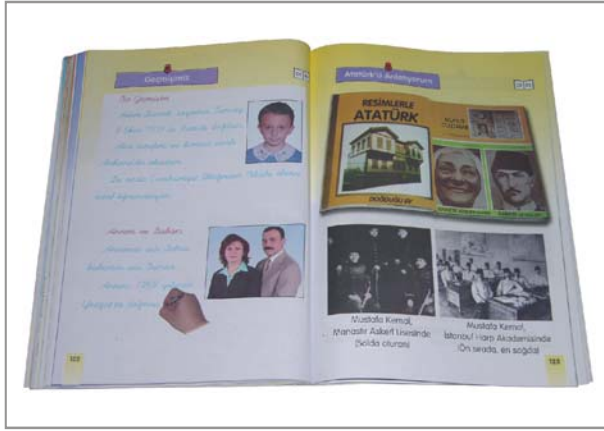
H.B.2.B ders kitabındaki illüstrasyonlar ise elle çizilip bilgisayarda renklendirilmiş. Canlı renklerin kullanıldığı illüstrasyonlarda anlatılmak istenilen konu yalın biçimde verilmeye çalışılmış.

Resim-96: H.B.2.B

Resim-97: H.B.2.B

Resim-98: H.B.2.B

Resim-99: H.B.2.B

Fakat kitaptaki fotoğrafların renklerinde bozulmalar olduğu görülmekte. Resim-99'da görülen sayfada kullanılan besin fotoğrafları kolay algılanabilir boyutta değildir. Resim-98'de ki sayfada ise kullanılan el fotoğrafı kullanım şeklinden dolayı tasarımı olumsuz etkilemektedir.

Resim-100: H.B.2.B

Resim-101: H.B.2.B

Kitabın genelinde aynı yazı karakteri kullanılmıştır. Konunun anlatıldığı metin kitabın genelinde siyah renkte ve beyaz yada açık renk zemin üzerinde kullanılmakta bu sayede algılama ve okuma kolaylaşmakta. Her sayfa da metin aynı yerde kullanılmaya çalışılmış bazı sayfalarda farklı çözümlere gidilse de birlik

yakalanmış bu yöntem tasarımı olumlu etkilerken mesajın iletilmesini de koynlaştırmaktadır. Fakat Resim-47’de görüldüğü üzere tema kapaklarında yer alan “Hazırlık Çalışmaları” oldukça uzun olması, satır aralarının dar kullanılması ve renkli zeminde beyaz renkte kullanılması okumayı zorlaştırmaktadır.

Resim-102: H.B.3.A

Resim-103: H.B.3.A

H.B.3.A ders kitabında yer alan illüstrasyonlar ise elde çizilip suluboya tekniği ile renklendirilmiş. Fakat suluboya tekniğinin iyi uygulanmadığı ve oran-orantı hatalarının çokluğu da dikkat çekmektedir. Ayrıca birbirinden farklı çizgilerdeki illüstrasyonlar kullanılmış fakat bu farklı çizgiler arasında uyum yakalanamamış. Kullanılan görsellerde renklerden ve kullanımdan kaynaklanan algılama güçlüğü yaşanmakta. Bazı görseller oldukça küçük yada koyu renktedir.

Resim-104: H.B.3.A

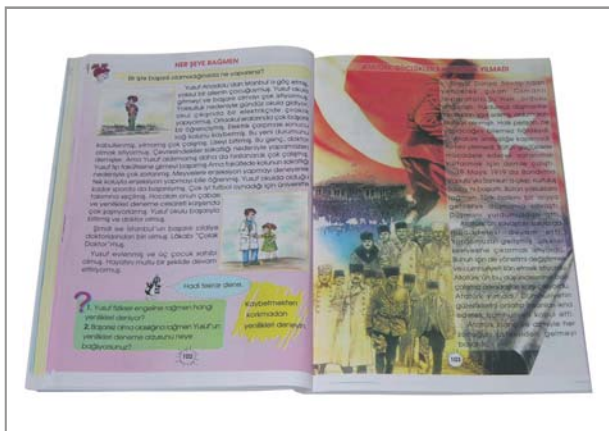
Resim-105: H.B.3.A

Resim-106: H.B.3.A

Resim-107: H.B.3.A

Resim-108: H.B.3.A

Resim-109: H.B.3.A

H.B.3.A kitabının genelindeki karmaşa tipografi kullanımında da var. Metinler her sayfada kullanılan görselle göre yer değiştirmekte hangi metnin hangi görselle ait olduğu hemen anlaşılamamaktadır. Görsellerin üzerine gelen metinlerde okuma güçlüğü yaşanmakta. Kutucuklar yada konuşma balonlarının dışına taşan metinler tasarımı kötü yönde etkilemekte. Bazı sayfalarda çift sütun bazılarında tek sütun metin kullanılması ve metinlerin her sayfada farklı kullanımı tasarım ve algılamayı olumsuz etkilemekte. Ayrıca bazı konularda Resim-102’de ve Resim-106’da da görüldüğü gibi tek başlık karşılıklı iki sayfaya yayılmış bu durum görsel açıdan olumsuz bir etki yaratırken başlığın algılanması ve okunmasında zorluk yaşanmaktadır.

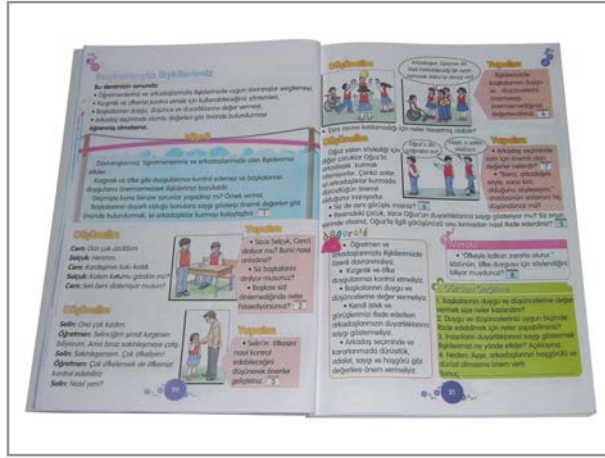

Resim-110: H.B.3.B

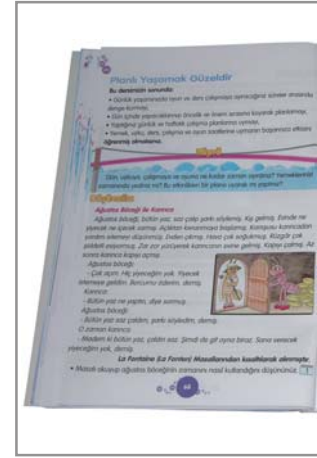

Resim-111: H.B.3.B

H.B.3.B ders kitabındaki illüstrasyonlar elle çizilip bilgisayarda renklendirilmiş. Kitapta kullanılan görsellerin yerleşiminde dağınık bir görünüme sahip olması tasarımı olumsuz yönde etkilemektedir.

Resim-112: H.B.3.B

Resim-113: H.B.3.B

Kitabın genelinde aynı yazı karakteri kullanılarak birlik sağlanmış. Konu başlıkları vurgulamak için kalın ve farklı renktedir. Metin alanlarının görsellerle bölünmüş bu da tasarımı olumsuz yönde etkilemektedir.

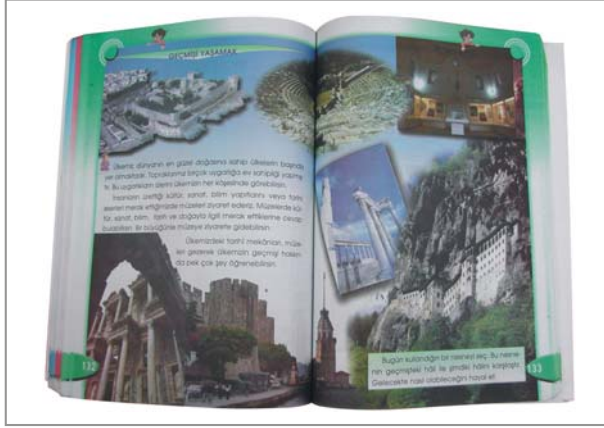

Resim-114: H.B.3.C

Resim-115: H.B.3.C

H.B.3.C ders kitabındaki illüstrasyonlar elle çizilip bilgisayarda boyanmış. Canlı renklerin tercih edildiği görülmektedir. Bazı sayfalarda illüstrasyonlarda mekan sorunu yaşanmakta figürlerin hangi mekanda olduklarının belli olmadığı yada havada duruyormuş hissi vermekte. İllüstrasyonların sayfada kullanımda da bir standardın olmadığı görülmektedir.

Resim-116: H.B.3.C

Resim-117: H.B.3.C

Kitaptaki fotoğraflarında sayfada kullanımında ve çerçevelerinde bir standart uygulanmamış. Ayrıca fotoğrafların renklerinin oldukça koyu oldu görülmekte.

Resim-118: H.B.3.C

Resim-119: H.B.3.C

Kitabının genelinde metin alanlarının kullanımında birlik yakalanmaya çalışılmış. Fakat sayfa içinde sürekli bölünen metin alanları metnin takibini ve okunurluluğunu zorlaştırmaktadır.

BÖLÜM IV

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmadan elde edilen bulgulara dayalı olarak varılan sonuçlarla, bu sonuçlardan yola çıkılarak, problemin çözümüne ilişkin üretilebilen öneriler bulunmaktadır.

SONUÇLAR

Bu araştırmanın amacı 2005-2006 Öğretim Yılında Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı İlköğretim Okullarında Okutulan Hayat Bilgisi Ders Kitaplarının Grafik Tasarım Açısından İncelenmesine yönelik bu araştırmanın sonuçları şunlardır:

1- Kitapların kapak özellikleriyle ilgili uzman görüşlerine göre ön kapakta; kitabın adı, kullanılacağı okul türü, sınıfı, yayın evinin adı, varsa amblemi ve dersin özelliğini yansıtan kapak düzeni, arka kapakta; sınıf seviyesi dikkate alınarak sağlık, beslenme, trafik ve çevreyle ilgili yazılı ve görsel tasarımlara yer verildiği fakat kapakla ilgili diğer kriterlerde aksaklıklar olduğu gözlenmiştir.

2- Kitapların teknik özellikleriyle ilgili uzman görüşlerine göre kapakta ve iç sayfalarda kullanılan kağıdın gramajı ders kitabı için uygun olduğu, fakat teknik özelliklerle ilgili diğer kriterlerde aksaklıklar olduğu gözlenmiştir.

3- Kitapların sayfa tasarımıyla ilgili aksaklıklar olduğu gözlenmiştir.

4- Kitaplarda yer alan görsellerin özellikleriyle ilgili aksaklıklar olduğu gözlenmiştir.

ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgulara göre şu öneriler geliştirilmiştir:

1- Ders kitaplarının kapak tasarımları kitap kapağı konusunda uzmanlaşmış tasarımcılar tarafından gerçekleştirilebilir.

2- Kitapların teknik özelliklerinin iyileştirilebilmesi için, ders kitabı yayını yapacak yayınevinin ve matbaanın modern kaliteli kitabı oluşturacak makine parkuru ve malzemeye sahip olup olmadığı incelenebilir.

3- Ders kitaplarının sayfa tasarımları ders kitabı tasarımı ve sayfa tasarımı konusunda uzmanlaşmış tasarımcılar tarafından gerçekleştirilebilir.

4- Ders kitaplarındaki illüstrasyonlar ders kitabı illüstrasyonunda tecrübeli çizerler tarafından gerçekleştirilebilir. Ders kitabında kullanılacak fotoğrafların çekimi uzman kişilerce gerçekleştirilebilir.

5- Basılmak üzere seçilecek Ders kitaplarının tasarım açısından değerlendirilmesinde oluşturulacak komisyonda güzel sanatlar fakülteleri ve eğitim fakültelerinin güzel sanatlar eğitimi bölümü resim iş eğitimi bölümlerinden akademisyenlere ve alanında uzman grafik tasarımcılara, illüstratörlere yer verilebilir.

6- Basılmak üzere seçilecek Ders kitaplarının tasarım açısından değerlendirilmesinde kullanılmakta olan kriterler güzel sanatlar fakülteleri ve eğitim fakültelerinin güzel sanatlar eğitimi bölümü resim iş eğitimi bölümlerinden

akademisyenler, alanında uzman grafik tasarımcılar ve illüstratörlerden oluşan komisyon tarafından geliştirilerek yenileri eklenebilir.

7- Komisyonca içerik, dil, anlatım ve üslûp, öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirme, alanlarında geçer puan alan kitaplar ayrıca teknik, tasarım ve düzenleme, açısından değerlendirilebilir ve tasarım açısından olumsuz özelliklere sahip olan kitaplar uzmanların yönlendirmeleriyle düzenlenebilir.

8- Grafik tasarım bölümlerinde ders kitabı tasarımı ve ders kitabı illüstrasyonu ile ilgili eğitimler verilebilir.

9- Grafik tasarım bölümü içinde kitap tasarımı bölümü yada illüstrasyon bölümleri kurulabilir.

10- Üniversitelerin yüksek lisans ve doktora programları grafik tasarımın yanı sıra kitap tasarımı, ders kitabı ve illüstrasyonu ile ilgili uzmanlaşma sağlanabilir.

11- Türkiye dışında başka ülkelerde ki ders kitapları tasarımları, kullanılan kağıt ve baskı yönünden incelenebilir.

12- Ders kitaplarında tasarımın öğrenci üzerinde ki etkisi ile ilgili araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

AĞDEMİR, Sürmeli; 1996, **Ders Kitaplarının Tasarım İçerik ve Üretim Uygulamaları**, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu. (Ankara, Haziran).

ALKAN, Cevat; 1979, **Eğitim Ortamları**. Ankara, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları.

ARSEVEN, Celal Esat; 1983, **Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi.

ARSEVEN, Celal Esat; 1984, **Türk Sanatı**, Cem Yayınevi.

BECER , Emre; 200, **İletişim ve Grafik Tasarım**, Ankara, Dost Yayınları.

COŞKUN, Hasan; 1996, **Ders Kitabının Eğitim ve Öğretimdeki Yeri**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

DURŞUN, Bülent; 2002, **Ortaöğretim Kurumlarında Basılı Materyallerin (Kitapların) Biçimsel Açından Değerlendirilmesi** Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Teknolojisi Anabilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi).

DÜZ, Nazan. (2001). **Kitap Kapağı'nda Grafik Tasarım Öğelerine ve İlkelerine Kuramsal Bir Yaklaşım**. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 1997, Cilt 3, İstanbul, Yapı-Endüstri Merkezi (YEM) Yayınları, Hürriyet Ofset.

EKMEKÇİLER, Leyla Ersin; 2003, *El Yapımı Kitap*. **Sanat Çevresi Dergisi**, 294

ERGİN, Akif ve GÖZÜTOK, F. Dilek; 1996, **İlköğretim Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

ERKMEN, Nazan; 1996, **Çağdaş Ders Kitabı Nasıl Olmalı? Ders Kitabını Mükemmel Yapan Nitelikler**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

GERÇEK, Selim Nüzhet; 1939, İstanbul, **Türk Matbaacılığı I**.

GİLL, W. Robert; 1984, London, **Rendering With Pen and Ink**.

GÖĞÜŞ, Beşir; 1996, **Türkiye'de Cumhuriyetten Beri Türkçe Kitapları**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

HANÇERLİOĞLU, Orhan; 1993 **Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar** Cilt 6 (S-T), İstanbul Remzi Kitabevi

İÇMELİ, Mürşide; Türkiye de Sanatın Bugünü ve Yarını (Tebliğler), Hacettepe Üniv. G.S.F., 1. Ulusal Sanat Sempozyumu, 17-19 Nisan 1985 G.S.F. Yayınları No:1 "Çağdaş Açından Türk Grafik Sanatları"

İÇMELİ, Mürşide; 1996, **Türkiye’de İlköğretim Kitaplarında Fiziksel Yapı, Tasarım ve İllüstrasyon Sorunları**, Ankara, Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu 1995, Ankara, Alman Kültür Merkezi.

İŞLER, Ahmet Ş.; 2003, **Yazılı Ders Materyallerinde İllüstrasyon Kullanımının Yeri ve Önemi**, Ankara, Milli Eğitim Dergisi Sayı 157. <http://yayim.meb.gov.tr/yayimlar/157/isler.htm>

KAHRAMAN, Sami; 1996, **Ders Kitaplarında Standardizasyon**, Ankara, Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

KAVURAN, Tamer. (1998). **Şair – Yayınevi – Tasarımcı Bağlamında Bir Dizi Şiir Kitapları Tasarımı İçin Öneri**. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

KAYA, İsmail; 1996, **İlköğretim Ders Kitaplarında Tasarım Sorunları**, Ankara, Türkiye ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

KAYNARDAĞ, Arslan; 15 Nisan 1983, *Dünden Bugüne kitap Kapaklarımız*. **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı:70.

MADEN, Sait; Şubat, 1984, *Yarışma Ardından*. **Milliyet Sanat Dergisi**, Sayı: 89.

ÖZSEZGİN, Elvan. (1996). **Cumhuriyetten Günümüze Kitap Kapağı Sorunları ve “Deneme” Türü Kitaplar İçin Kitap Kapağı Tasarımları**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

PEKTAŞ, Hasip (2001). **Ders Kitaplarında Tipografi ve Tasarım Sorunları**. <http://members.tripod.com/~Bookplates/ders.kit.html> 28/9/2006

Sanat Tarihi Ansiklopedisi (Tarihsiz). Sayı:4, Görsel Yayınları s.762

SARIKAVAK, Namık Kemal; Aralık, 1996, *Kitap ve Kapak Tasarımı Üzerine*, **MediaCat Reklam ve Halkla İlişkiler Dergisi**, 23.

SIMON, Oliver; 1954 **Introduction to Typograph**, Revised edition for Pelican Books, Made and printed in Great Britain for Penguin Books Ltd. Harmondsworth, Middlesex at The Curwen Pres Ltd.

ŞANLIKAYA, Sirel. (1998). **Kitap Tasarımında Tipografinin Etkinliği**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TEZCAN, Mahmut; 1992, **Eğitim Sosyolojisi**. Ankara, Zirve Ofset.

TOMAK, Ali. (1997). **Şiir ve Öykü Kitaplarında Kapak Tasarımlarının Göstergibilimsel Analizi ve Öneriler**. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim-İş Eğitimi (Grafik) Anasanat Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

TOPSES, Gürsen; 1992, **Eğitim Sürecinde İnsan ve Psikolojisi**. Ankara, Gazi Büro Kitabevi Tic. Ltd. Őti.

TURAN, A. Cihat; 1996, **Türk Milli Eğitim Sistemi İçinde Ders Kitabı Yayıncılığı ve Sorunları**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

TURGUT, Bekir; 1996, **Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın İlköğretim Ders Kitapları İle İlgili Etkinlikler**, Ankara, Türkiye ve Almanya'da İlköğretim Ders Kitapları Sempozyumu.

TÜRK, Aynur. (1996). **Kitap Tasarımında Grafikselsel Öğelerin İşlevleri, Murathan Mungan'ın Kitapları İçin Tasarımlar**. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Eseri Raporu).

UÇAR, Tevfik Fikret; 2004, İstanbul, **Görsel İletişim ve Grafik Tasarım**, İnkılap Yayınevi.

ÜNAL, Nuri Özgür. (2002). **Ders Kitabı Resimlerinin Analizi**. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Milli Eğitim Dergisi, Sayı162, Bahar 2004

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/162/semerci.htm> 23/1/2006

<http://ttkb.meb.gov.tr/duyurular/derskitapyarisma.htm>

<http://ttkb.meb.gov.tr/mevzuat/derskitayon.htm>

<http://www.tdk.gov.tr/TDKSOZLUK/sozbul.ASP?KELIME=kitap>

<http://www.grafiturk.com/modules.php?name=News&file=article&sid=182>

8/9/2006